

TASARRUF TEORİSİ [1]

Yazan:

Charles RİST

Paris Hukuk Fakültesi

Profesörlerinden,

İnstitut Üyesi

Çeviren:

Doç. Bedri GÜRİSOY

III

Robinson ekonomisinde tasarruf

Daha önceki açıklamalar, malî piyasa ile para piyasasını seciyelendiren olayları izah etmeğe yaramak bakımından, ihtiyat - tasarruf (épargne réserve) ile yaratıcı - tasarruf (épargne-Créatrice) arasında yapılan tefrikin arzettiği ehemmiyeti göstermektedir.

Konunun bu tarafını burada bırakarak biz gelecek araştırmalarımızda münhasıran yaratıcı tasarrufla meşgul olacak; mekanizmasını, tesirlerini ve rolünü inceliyeceğiz.

Genel olarak yaratıcı tasarrufun karakterleri, Robinson ekonomisi içinde ele alınmak suretiyle belirtilmek istenir. Oysa ki Robinson ekonomisindeki yaratıcı tasarruf tamamiyle menfi - négatif - bir harekettir. Daha doğrusu müspet - positif - bir hareketin tam tersidir. İşte Robinson ekonomisindeki yaratıcı tasarruf kavramında görülen bu tamamiyle menfi karakterdir ki, bu yaratıcı tasarruf çağdaş cemiyetlere getirildiği zaman, düşülen karışıklıkları açıklamağa yardım edecektir.

Bakınız Laveleye, bizim yeni gelir kaynakları adını verdiğimiz fakat onun sermaye dediği şeyi, "Eléments d'Economie Politique" adlı eserinde nasıl anlatıyor:

Laveleye aynen şöyle yazıyor. "Sermaye tasarruftan tasarruftan doğar.

"Kendime üç gün yetecek şeyi bir günde elde eder ve kalan diğer iki gündeki boş vakitten de topraktan daha kısa zamanda daha büyük istifadeler sağlamağa yardım edecek bir bel imali için istifade ederim. Bel sayesinde boş zamanım daha da çoğalacağından kolayca yeni makineler yapabilirim. Böylece her ilerleme daha büyük ilerlemelerin yapılmasındaki kolaylığı artıracaktır.

"İşte sermayenin yaratılmasındaki esrar bu misalin içindedir.

"Fakat bel yapabilmem için daha önceki bir çalışmanın bir fazlalık yani bir sâfi hasıla - Produit net - bırakması lâzımdır. Benim bu sâfi hasılayı günümü boş ve aylak geçirmek için değil de faydalı bir alet yapmak için kullanmaklığında tedbirli olmama - prévoyance -, bugünkü zevki gelecek bir faydaya feda etmeği düşünebilmeme bağlıdır.

"Gelecek için bir köşeye bir şey atmak tasarruf etmek demektir. Fakat bu şeyleri, bından böyle bana daha çok fayda sağlayacak eşyayı daha az gayret sarfetmek suretiyle

elde etmek imkânını verecek bir mal imalinde istihlâk etmek, tasarrufun en mükemmel şeklidir.

"Demek oluyor ki sermaye yaratacak şekilde tasarrufta bulunmak, istihlâkten vazgeçmek değil: serveti, istihsalı ve bilnetice istihlâki artıracak olan bir âletin doğmasına imkân verecek şekilde, istihlâk etmektir.

"Beli yapmağa verdiğim iki gün içinde ben vücudumu istihlâk etmekteyim. Eğer bu zamanı eğlenmekle geçirseydim istihlâkim ne fazla ne de eksik olmayacak, yine aynı kalacaktı. Yalnız beli yaptıktan sonra ben gelecekte daha iyi teçhiz edilmiş bir durum elde edeceğim. Halbuki ikinci halde toprağı yine tırnaklarımla eşelemeğe mecbur kalacağım.

"Sermayeyi doğuran tasarrufun, malların istihlâk ve tedavülünü yahut genel olarak söylendiği gibi ticareti kısıtığını zannetmenin ne kadar yanlış olduğu böylece meydana çıkmaktadır."

Yukardaki parçanın ihtiva ettiği Robinson'un hem ihtiyata bir şeyler ayırıp hem de bunları istihlâk etmesi, hem tasarruf edip hem de bu tasarruf yapılmıyaydı ne kadar istihlâk edecek idiye o miktar istihlâkte bulunması gibi çözümleri imkânsız tezatlar üzerinde durmuyalım. Bunların hepsi yaratıcı tasarrufla ihtiyat tasarrufun karıştırılmasından ileri gelmekte ve sermayenin menşei anlatan her kitapta bu tezatlarla raslanmaktadır.

Biz Laveleye'in yaptığı hipotezi ele alıp biraz daha açıklıyalım. Lavaleye herhangi bir devre içinde Robinson'un bütün zamanını yaşaması için zaruri şeyleri istihsale tahsis ettiğini ve bunun dışında biraz daha çalışarak istihsalını artırmağa ayıracağı bir dakikalık bile boş vaktinin olmadığını kabul ediyor. Nazarı itibare alınan devrenin birgün, bir hafta veya bir ay olmasının hiçbir önemi yoktur. Dikkat edilmesi gereken nokta Robinson'un istihsale ayırdığı zamanın daha başlangıçtan itibaren sabit olarak kabul edildiğidir. İstihsal vasıtalarını artırmak için elindeki tek çare, yeni kabili istihlâk mallar sağlayacak kaynağı yaratabilmek maksadıyla zamanının bir kısmını ayırabilmektir. Robinson'un kazanıp artırdığı bu zaman, modern hayatta, tasarruf yoluyla nakdî gelir kazanıp artırmağa tekabül eder. Lavaleye'in faraziyesinde Robinson'un elde ettiği gelir - ki bu, zamanımız mübadele ekonomisindeki paraca ifade olunan gelirin onun iptidai ekonomisindeki karşılığını teşkil eder -, onun çalışma zamanıdır. Ona, kabili istihlâk malları, tıpkı paraca ifade olunan gelirin topluluk içinde yaşayan bir kimseye sağladığı gibi, verimli yerlere kullanmak şartıyla, işte bu zaman temin edecektir. Robinson bu zamanını nakdî gelir nasıl çeşitli masraflar arasında taksime uğruyorsa tıpkı onun gibi, muhtelif meşgaleleri arasında tevzie tâbi tutacaktır.

Gelir kelimesinin delâlet ettiği mânanın iki tip ekonomideki karanlık tarafını böylece dağıttıktan sonra Lavaleye'in bu kazanılan zamanı nasıl izah ettiğini görelim. Lavaleye şöyle bir hipotez tasarlamaktadır: Robinson günün birinde kendisini yalnız o gün yaşatacak kadar bir şey istihsal edecek yerde üç gün yetecek kadar istihsalde bulunmaktadır. Meselenin başında görülen istihsaldeki bu artmanın da (derhal işaret edelim ki Lavaleye'in izahını unuttuğu bu cihet meselenin hareket noktasını teşkil etmektedir). [1]. Adasının sahilinde büyük bir balık sürüsünün bulunmasından dolayı avlan-

[1] Halbuki bunu izah etmek zarureti vardır. Zira eğer Robinson geçinmesine yarayan şeyleri çalışmasını artırmak suretiyle elde ediyorsa, neden zamanını doğrudan doğruya yukarıda bahsettiğimiz beli imale tahsis etmiyor. Çünkü bu takdirde ihtiyata ayırmağa-miş en réserve - hiç de lüzumu kalmıyacaktır. Bu suretle Lavaleye'in anladığı mânada bir tasarruf olmadan bir sermaye doğmuş olacaktır. Fakat bu takdirde de bütün bu görüş için mühim bir güçlük katılmış olmuycak mı?

mağa çıktığı zaman elde ettiği olağanüstü bir avdan ileri geldiğini farzedelim. Laveleye'in düşüncesine göre Robinson bu avdan eline geçenin bir bölümünü de yarın ve öbür gün için ihtiyat ayırmaktadır. Bu suretle de iki gün boş kalabilmektedir.

Şu noktayı ilk olarak kayıt edelim ki bir miktar balığın bir kenara ayrılması, herhal ve şartta, ister bel imal edilsin ister edilmesin, ihtiyaç vardır. Robinson - bizzat Laveleye'in dediği gibi - kazandığı iki günü istirahatle geçirebilir veya elde ettiği fazla balığı diğer günlerde avlamak veya toplamak suretiyle tedariklendiği günlük yemek listesine ilâve edebilirdi. Her iki hipotezde de yeni bir sermaye yaratmağa artık imkân kalmamıştır. Bununla beraber her iki ipotezde de bir miktar balığı kenara koymak zaruretini vardır. Acaba neden? Bunun sebebi kısaca şudur: Yapılan iş istihlâkin tevziinden ibarettir. Robinson makul hareket etmek şartıyla bu tevzi işine behemehal başvuracaktır. Aksi halde yani çıkan balığın hepsini ilk günü yediği takdirde lazımsızlığa uğrar. Demek oluyor ki ihtiyata ayırma keyfiyeti belin imalinden ziyade boş zaman kazanmak veya istihlâki çoğaltma meselesine sıkı sıkıya bağlıdır.

Robinson'un belinin veya balık ağının menşei ise büsbütün başka bir yerdedir. Laveleye'in düşüncesinde mühim olan nokta şudur: Robinson birgün ümidin üstünde bir balık avlamakta bu suretle yiyecek içecek armağa tahsis edeceği yarın ve öbür gününü kazanmakta ve kazandığı zamanı yeni bir gelir kaynağı imaline tahsis etmektedir. Mühim olan nokta, Robinson'un vaktini her zamanki gibi derhal istihlâk edeceği eşyanın imaline tahsis etmemesidir. Yani balık avından elde ettiği beklenmedik neticeyi bugünkü istihlâkin artırmak için kullanmamakta, tam tersine gelecekte artırabilmek için bugünkü istihlâkini olduğu gibi bırakmaktadır. Adolphe Landry'in pek haklı olarak işaret ettiği gibi verimli bir sermayenin istihsal masrafı, sarfından vazgeçilen masrafıdır. [1].

İşte tasarruf fiili bu şekilde cereyan etmektedir. Tasarruf edilen şeye gelince: Azıcık muhakeme tasarruf edilen şeyin (veya istihlâk edilmeyen şeyin) ihtiyata ayrılmış balık olmadığını açıklamaya kâfi gelir. Zira tam tersine olarak bu balık ertesi gün ta-naamiyle istihlâk olunacaktır. Asıl tasarruf edilen (gelirden yapılan yaratıcı tasarruf mânâsına), ve istihlâk edilmeyen şey, Robinson'un ertesi gün balık avına gittiğinde ayrıyacağı fakat bu sayede avlamadığı mahsuldür. Robinson'un balık ağı yapmak için vazgeçtiği şey işte budur. Eğer Laveleye bunu göremedi ise bunun sebebi, bu gün bile bir çok diğer müelliflerde rastgeldiğimiz bir karıştırma ile, zamanımızda yaşayan bir insanın nakdi gelirine (ki elle tutulabilir ve sayılabilir) karşılık, Robinson ekonomisinde yine gözle görülür elle tutulur aynı şekilde sayılabilir bir benzer aramış olmasındadır. Halbuki Robinson ekonomisinde tasarrufu, zaman ve sâyin, bazı nevi meşgaleler arasında vasıtasız olarak tevzii temin eylemektedir. Tekrar edelim ki bu Robinson tarafından ifa edilen müsbet fiilin ziddınının menfisidir.

Daha doğrusu yukarıda söylediğimiz gibi Robinson'un bazı şeylerden vazgeçebilmesi için bir şeye ihtiyacı vardır; bu "bir şey" de mahsulün ihtiyata ayrılması değil, sâyin hasılasının beklenmedik bir şekilde çoğalmış bulunmasıdır. İhtiyata ayırma ondan faydalanmak için bir vasıta bir çaredir. Fakat hiçbir suretle ihtiyata ayrılmayı gerektirmeyen diğer bir çok vasıta ve çarelerde vardır.

[1] L'interêt du capital "Paris 1904" adlı eser. S. 7 ve 8.

M. Landry vazgeçilmeyen şeye sermaye demektedir. Biz buna tasarruf - épargne - diyoruz. Bize göre bu vazgeçilen şey para ile ifade edildiği zaman elle tutulur bir hale gelmektedir. Halbuki Robinson ekonomisinde, Robinson ayırt etmeksizin her şeyden vazgeçmektedir. Yoksa şundan veya bundan vazgeçmiştir demeye imkân yoktur. Robinson balık ağını imal ettiği strada hiçbir şey istihsal etmemektedir.

Meselâ kendi adasının sahillerinde bol bir balık mahsulü gören Robinson bundan böyle yapacağı avların daha verimli olacağını düşünerek, eskiden olduğu gibi altı saat balık avlığına iki saat avlamağı kararlaştırır. Hayatını idame için bu iki saatlik av kendisine kâfi gelecektir. Bu suretle kurtaracağı dört saati de bir bel veya balık ağı imaline veya ambar inşasına tahsis edebilir. Burada Robinson tasarruf etmekte ve sermaye yaratmaktadır. Acaba hangi mânada? Şu mânada - ki elinde olduğu halde o günkü istihlâkını artırmaktan vazgeçmekte ve zamanını kabili istihlâk mal ve hizmetler verecek yeni bir kaynağın yapılmasına tahsis etmektedir. Aynı şekilde, eğer Robinson mücehhez olacağı ağ ile ileride eskisine nazaran üç misli balık avlamağı muktedir olursa ve bunu istihlâkını üç misli artırmak için değil de balık avında daha az zaman kaybederek artan vaktini bir araba imaline tahsis edecek şekilde kullanırsa, ortada hiçbir suretle ihtiyata ayırma keyfiyeti olmadığı halde bir yaratıcı tasarruf mevcuttur.

Kaldı ki Laveleye hiç farkına varmadan yapabileceği iki hipotezden en karmaşığı - nı seçmiştir. O, düşüncelerini, belin kendisine mal olacağı zamanı kırtarmak için istihlâkından ayıracağı veya çıkaracağı hiçbir şeye malik olamıyan çırıl çıplak bir Robins on üzerinde yürütmüştür. Bu Robins on hergün çıktığı balık avından günün birinde mucizevi bir mahsul beklemek mecburiyetindedir. Bunu muhtelif çalışma günleri aras ında bölmektedir. Bu suretle de meselenin esas ı ile hiçbir münasebeti olmyan ve sadece muhakemeyi güçleştiren bir ihtiyata ayırma keyfiyetini iş in içine sokmaktadır.

Faraziyeyi, istihlâkını azaltıvermek suretiyle bir iki gün boş kalabilen bir Robins on üzerinde yürütmek, daha normal, daha doğru olurdu. Böylece, hiçbir şeyi olmyan, ya şamas ı için gerekli rızkını kazanmak maksadiyle bütün gün çalışmağı mecbur olan bir Robins on yerine biz, bir kısmı geçici olarak alındığında dahi elinde kendisini darda bırakmyacak kadar dünya malı bulunan, durumu biraz daha iyice bir Robins on alabili iz. Bu sonuncusu normal istihlâkını azaltmak suretiyle tasarrufda bulunacaktır. (Kıs ma - tasarruf = épargne - retranchement). Halbuki bundan evvelki faraziyede istihlâki çoğaltmaktan vazgeçme suretiyle tasarrufda bulunmaktadır (vazgeçme - tasarruf = épargne - renoncement). Her iki halde de netice yeni bir sermaye yaratmak maksadiyle bir kısım çalışma saatlerini kırtarmaktan ibarettir. İmdi, kelimenin klâsik mânasiyle tasarruf (yaratıcı tasarruf = épargne-créatrice) demek olan bu netice, Robins on'un keyfine göre, ya ihtiyata bir kısım mahsul ayırmak (mise en réserve) veya ayırmamak suretiyle, aynı şekilde elde edilebilir. Asıl meselenin her türlü ihtiyat ayırma keyfiyetinden müstakil olduğu bundan daha iyi açıklanamaz.

Kabul ettiğimiz faraziyeye göre Robins on, istihlâki için normal olarak günde 10 saat çalışmaktadır. Şimdi onun bir balık ağı veya bir bel imalini yahutta mahsulünü saklamak üzere bir ambar inşasını kafasından geçirdiğini farzedelim. Hesabına göre bunun için kendisine 60 saatlik bir çalışma kâfi gelecektir. Başvurabileceği çeşitli usuller arasında şu ikisi vardır: İlki, 30 gün balığa gidip, avlanıp günde 10 saat çalışmak ve hergün iki saatlik çalışmanın vereceği hasılayı bir kenara koymak. Bu suretle 60 iş saatlik kabili istihlâk bir ihtiyat (réserve) meydana gelecektir. Otuz gün geçtikten sonra bu ihtiyat sayesinde ne ava ne balığa çıkmadan ve hiç bir şey toplamak zahmetine katlanmadan altı gün daha geçinebilir ve bu altı günün onar saatlik mesaisini aralıksız olarak balık ağının veya arabanın veyahut da anbarın imaline tahsis edebilir hale gelmiştir. Bizatihi iş saatini biriktiremeyeceğine göre Robins on mahsulünü biriktirerek iş in içinden çıkabilir.

Fakat onun elinde aynı derecede basit bir diğer metot daha vardır. Bu da 36 gün ava, balığa veya yiyecek toplamağı, 8,20 saat tahsis etmektedir. Bu sayede günlük geçimi için harcadığı zaman bir saat kırk dakika kısaltmış olacaktır. İşte bu bir saati ve

bu 40 dakikayı muhtaç olduğu sermayenin imaline tahsis edebilir. Bu durumda Robinson tasarrufunu sermaye haline getirmektedir. Böylelikle 36 gün sonunda balık ağını veya belini veyahut da ambarını hiçbir suretle ihtiyat ayırmağa ve sonra onu kullanmağa ihtiyaç duymadan elde etmiş olacaktır. [1] Yapılan istihlâk yekûn itibariyle her iki halde de aynıdır ve yine her iki halde de istihlâk yekûnu, 60 iş saatlik bir kısmı serbest bırakacak şekilde, daha aşağı bir haddedir.

Gayesine erişmek için Robinsonun zamanını ve çalışmasını taksim ederken başvurabileceği birçok diğer şekillerde akla gelebilir.

Fakat hepsinde de tek bir şey hem lâzım hem kâfidir. O tek şey de, 60 iş saatlik hasılanın, ihtiyat bir şey bulunsun bulunmasın, buna tekabül eden zamana sahip olmak üzere, istihlâkten alakonulduğudur. İşte Robinson'un, muhtelif imkânlar arasında kurduğu mübadele cemiyetinde yapacağı tasarrufun karşılığını, ihtihlâkten çekilip çıkarılan bu kısım teşkil eder.

Söylediklerimizi toparlıyalım; nasıl cemiyet içinde yaşayan bir insanın elinde, yaratıcı tasarruf yapacak yeni gelir kaynakları yaratmak için yalnız iki vasıta varsa ve o vasıtalar da ya muayyen bir gelirin altında istihlâkte bulunmak ya da istihlâkini aynı nisbette çoğaltmadan daha fazla zamanı çalışmağa ayırmak ise; tıpkı bunun gibi Robinson da, ya istihlâkini azaltmak, yahutta, aynı nisbette istihlâkini çoğaltmadan çalışmasından elde ettiği istihsalini artırmak suretiyle, başka bir şeye ayıracağı bir kısım zamana sahip olabilir. Bir miktar ihtiyat biriktirmiş olmanın bu işle hiçbir ilgisi yoktur. Robinson bunu yaparken bir kısım ihtiyatı bulunabilir; bulunmaya da bilir. Fakat bulunmadı diye tasarruf vücut bulmıyacak değildir.

Tıpkı bunun gibi bugün kalkınma istikrazına yatırdığım tasarrufum, küçücük yekûnların bir araya toplanmasıyla veya önceden biriktirilmiş hiçbir şey olmadan, hattâ bir hamlede o günkü günlük gelirinden ayırdedilmek suretiyle, elde edilmiş olabilir. Öyle veya böyle olmasının hiçbir önemi yoktur. Tasarruf fiilini meydana getiren şey parayı sarfedecek yerde istikraz tahviline yatırmış olmaklığımdır.

İhtiyat-tasarrufa gelince: Acaba Robinson tarif ettiğimiz şekilde bir ihtiyat tasarrufa malik midir? Muhakkak ki hayır. Zira onun nakdî geliri yoktur. Biraz önce gelirini hesaplarken kullandığımız çalışma = iş saati (l'heure de travail) ise ihtiyata ayırmağa elverişli bir şey değildir.

O halde Robinson'un ihtiyat olarak nesi olabilir? Sadece mahsulünden bir kısmını biriktirebilir. Öyle ise acaba bu ameliye zamanımız cemiyetinde neye tekabül eder? *Stok yapmağa.*

Gerçekten mübadele cemiyetlerinde iki çeşit ihtiyatın paralel olarak aynı zamanda yapıldığına şahit olmaktadır. Bir yandan her müstehlik satın alacağı şeyleri zaman içinde en elverişli şekilde sıralıyabilmek için nakdî ihtiyatlar yapmakta; diğer yandan da şu veya bu malı istihsal eden *müteşebbisler*, müstehliklerin her talebini karşılamak maksadiyle, *mağazalarda mal stokları yapmaktadırlar*. Böyle bir ameliyeye başvurulma-

[1] Yalnız bu sonucu metodun önemli neticeler doğurabileceği şüphesizdir. Zira eğer Robinson âlet imali için daha önceden bir ihtiyat biriktirmeğe mecbur olsaydı âlet yaratma kabiliyeti ihtiyatla mahdut olur ve kabili istihlâk yiyecek maddelerinin ihtiyatları da fazla dayamlı olmadıklarından müşkil bir durum içine düşmüş olurdu. Hakikatte Robinson da tekmil cemiyet gibi aynı zamanlarda yapılan âletleri ve kabili istihlâk maddeleri yerine ve zamanına göre yerleştirmekte, iş saatlerinin bu iki ameliye arasında tevzii, tasarrufu meydana getirmektedir.

sının en önemli sebebi, rekoltelerin mevsimlik olmasıdır. Derhal söyleyelim ki bu iş müteşebbislere safi gelir (yani yaratıcı tasarruf) elde etmek maksadiyle, ilk ağız - initiale - bir tasarruf yapmış olmak külfetini yükler.

Fakat Robinson'un hayatında birbirine muvazi bu iki seri ameliye tekleşmekte, ihtiyat olarak mahsül biriktirme şeklini almaktadır. Bu ihtiyatlar onun elinde (tıpkı nakdî gelire sahip bir kimşenin para olarak ayırdığı ihtiyat - tasarrufları gibi) ihtiyaçlarına kendiliklerinden en uygun şekilde mütabakat edecek tarzda meydana gelivermiyen elinin emeği mahsüllerin [1] istimalini, zaman içinde daha iyi bir tevzie tâbi tutmak imkânını vermeğe yarayacaklardır. Bilfarz tarlasının mahsullerini birkaç ay içinde toplıyacaktır. Halbuki bir yıl mütemadiyen yiyecektir. Yalnız bugünkü stokçu tüccarın aksine olarak bu ameliyeden Robinson için bir yaratıcı - tasarruf sağlanması imkânsızdır. Zira bu ameliye ile çalışma güçleri (= Forces de travail) kabili istihlâk hububat istihsalinden alınıp da yeni kaynaklar istihsaline verilmemiş olmaktadır. Bu ameliye ne mutakaddem istihlâkin ne de potansiyel istihlâkin indirilmesini gerektirmemektedir.

Yapılan bu teklifler, lüzumsuz sayılacak kadar ince (= subtile) gibi görülebilir. Maksadımız sadece para ekonomisinden alınmış nosyonlar, Robinson ekonomisine uygulandıkları zaman bunun ne kadar tehlikeli olabileceğini göstermekti.

IV

Mübedele cemiyetlerinde yaratıcı-tasarrufun mekanizması

Artık ihtiyat-tasarrufu bir yana bırakalım da yaratıcı-tasarrufun bugünkü mübedele cemiyetlerindeki mekanizmasını takip edelim. Bu işi yaparken iktisabî tasarrufun (= épargne-acquisitif) [2]. - *Şu daba önce mevcut bir safi geliri satın almak* suretiyle yapılan tasarruf - değil de, hakiki yaratıcı - tasarrufun - yani şu yeni bir safi gelir kaynağı yaratmağı istihdaf eden tasarruf - ele alındığını farzediyoruz. Birinci metod özel kişiler bakımından çok alâka çekicidir. Sosyal serveti yalnız ikincisi artırdığına göre, sosyal bakımdan tetkike değer olan da bu ikincidir.

Yaratıcı tasarruf mübedele cemiyetlerinde de Robinson için oynadığı rolü ifa etmektedir: *Daba önceki çalışmalar dolayısıyla bir kısım çalışma gücünü (= force de travail) serbest bırakmaktadır.* Bu suretle de hem mübedele cemiyetindeki tasarruf erbabına, hem de Robinson'a, yeni bir safi gelir kaynağı yaratmağa koyulmak imkânını vermektedir. Bu kadar basit bir hakikatin açıklanması, aslında, ilk bakışta görüldüğünden çok daha güçtür. Mübedele cemiyetlerinde çalışma gücünün dağılışı, hizmetlerin arz ve talep mekanizmasına göre vuku bulmaktadır. Demek ki hakikatte istihsal ve istihlâk edilen mallar da, bu malların istihsalı için birbiri ardı sıra yapılması gereken işlerin ifasına tahsis olunan hizmetler de, fiyat muvazenesinden başka bir şey değildir. Bu çok karmaşık bir iştir. Belki de, yapılan gayreti elde edilen netice karşılamazsa, imkânsız bir şeydir. Onun için biz burada hizmet ve mal talebine arzın mütabakatının an bean vuku bulduğunu farzederek, mekanizmanın hareket noktasıyla muvassalat noktasını anlatmakla yetineceğiz.

[1] Bunlar kabili istihlâk şeyler olabileceği gibi, evinin yapılmasında kullanılacak kereste, yeni tarlalar ekmeğe yarayaca tohumluk gibi Pareto ve Baron'un sermaye - tasarruf = (épargne - capital) dedikleri şeyler de olabilirler.

[2] Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi cilt 2, Sayı: 1-2, S. 172 de ki nota bakınız.

Korkarız ki okuyucu, tahdit edilmiş olmasına rağmen baş vuracağımız muhakemeyi lüzumsuz ve sıkıcı bulacaktır. Bununla beraber bu muhakemeyi yürütmekten vazgeçmeye de imkân yoktur. Zira bazı mühim sosyal sonuçları ancak bu sayede açıklamak mümkün olacaktır.

İlk olarak en basit hipotezi ele alalım.

Tasarrufun geçmişteki istihlâk üzerinden *alıkonulmak suretiyle* yapıldığını iddia ederim. Hakikate daha yakın bir diğer hipotezde, *vazgeçme-tasarrufu* (= *épargne renoncement*), *mümkün olan hallerde* istihlâki artırmaktan kendimizi alıkoymak suretiyle yapılan tasarruf, olacaktır. Mekanizma aynıdır. Fakat yapılışı daha karmaşıktır. Bizden bundan bir iki kelime ile bahsedeceğiz.

O halde tekmil prodüktif kuvvetleri bir işe koşulmuş bir cemiyet farzediyoruz demektir. Bu kuvvetler muayyen bir zamanda (buna istihsal-istihlâk devresi diyebiliriz) A miktarında ve derhal istihlâki mümkün yiyecek ve hizmet verebilecek şekilde teşkilâtlanmışlar. Bu miktar, kabul ettiğimiz devre içinde, cemiyetin aynı zamanda müstahsil ve müstehlik azaları tarafından istihlâk edilmek suretiyle sarfolunan bir B safi geliri tarafından satın alınmaktadır.

Böyle bir cemiyette çalışmaktaki her inkita veya azalış, zaruri olarak, A kitlesini azaltmaktadır. Cemiyette her an elde olunup verilen ve istekli de bulunan hizmetler ve yiyecek iyi kurulmuş bir atölyeden kesintisiz bir akım şeklinde çıkmakta ve çıkar çıkmaz da alıcılar tarafından kapılmaktadır. Bu sistemin herhangi bir noktasındaki bir çalışma gücünde baş gösterecek en ufak bir azalma, akımın debisini (débit) azaltacak ve binnette sosyal istihlâki de kısacaktır. Bütün müstahsılların mamül maddeler veya bitmiş hizmetler yapmalarında bir zaruret bulunmayacağı pek tabiidir. Bazıları topraktan iptidai madde çıkaracak, bazıları çıkarma makineleri yapacaklar, diğer bir kısmı da ev inşa edeceklerdir. Bir kısmı yarı mamul eşya yapacak bir kısmı da mâmul eşya istihsaline girişeceklerdir. Bazıları toprağı işliyecek bazıları da ziraat makineleri yapacaklardır. Fakat bütün bu işler zincirleme birbirine bağlı olduktan başka biri diğerinin varlığını da şart kılar. Yukardan bakılınca bütün bunlar, dünyanın her tarafına yayılmış sayısız şantiyeler ve binalar içindeki muazzam bir teşebbüsün yaptığı, işler gibi gözükürler. Elde ettikleri sonuç da muayyen bir zaman içinde, aralıksız ve önceden kararlaştırıldığı şekilde, kabili istihlâk mal ve hizmetlerden bir A miktarını sağlamaktan ibarettir.

Muntazam adımlarla ilerliyen bir cemiyette birisi çıkıp bir yenilik yapmak istiyor. Yapacağı yenilik, toprağı ekmek için yeni icat bir makine veya yapılmakta olan evlerin sağlamlığını veya kolaylıkla inşasını temin edecek bir buluş, olabilir. Her ne olursa olsun bunlar bir kısım hizmetlerin veya yiyeceğin, miktarını veya kalitesini artıracak bir vasıttır. Bu bulunan şey ancak çalışma gücü (kendisinininki veya başkasınıninki) çoğaltılarak tatbik sahasına konulabilir. Halbuki kabul ettiğimiz faraziye göre bütün çalışma güçleri meşguldür. O halde yapılacak şey, muntazaman istihlâk edilegelen yiyecek ve hizmetlerin halen A ya müsavi olan miktarını gelecekte artırmak, bu yeni işi yapmak üzere, bir kısım çalışma gücünü bugünkü işlerden almak olacaktır. Lâkin bunu nasıl yapmalı? Tek bir çare vardır. Mucidin [1] yiyecek ve hizmetlerden yaptığı zati istihlâkini şimdilik azaltması. İstihlâkteki bu azalma (ki safi gelirin daha az ölçüde sarfi şeklinde kendini gösterecektir), başlama zamanına karşılık olsun diye ikinci devre adını vereceğimiz devre içinde, azaltılan miktar kadar hizmet ve yiyecek istihsalinden cemiyeti kurtaracaktır. *Bir başka deyimle bu işe tahsis edilmiş olan çalışma güc-*

[1] Yahut da onun yerine bu işi yapmağa razı olacak bir başka kimsenin.

leri boş kalacaktır. Mucid istihlâkten kurtardığı bu geliri boş kalan çalışma gücüne ücret olarak verecek onlar da bununla istihlâk taleplerini karşılayacaklardır. Bu suretle gelirin bir istihlâk masrafı yerine yaratıcı olarak sarfı sayesinde, yapılması tasarlanan işi başarmak mümkün olacaktır.

Bundan sonra *üçüncü* devre gelir. İstihlâl vasıtalarında yapılan iyileştirmeler işe karışır. Çalışma gücü yine eskisi gibi tevziye uğrar. Geçici bir zaman için buldukları yerlerden alınmış çalışma güçleri tekrar eski görevlerine dönerler. Fakat bu çalışma güçleri eskisine nazaran daha prodüktif hale gelmişlerdir. Bu devrede gelirle mübadele edilen kabili istihlâk hizmet ve yiyeceğin A miktarında bir artma olmuştur. Bunu A' ile gösterirsek $A' > A$ dır: İşte bu maddî kabili istihlâk gelir fazlası tasarrufta bulunan kimse için, bir nakdî gelir fazlası olarak da kendini gösterecektir. [1].

Bununla yaratıcı-tasarrufun şemasını anlatmış olduk. Gerçi biraz uzunca tuttuk ama, bunu yaratıcı-tasarrufun, varlığını farzettığı aşağıdaki hipotezleri açıklamak için yaptık: Başlangıçta eldeki çalışma güçlerinden bir kısmını tasarruf etmek, bunu yapabilmek için de daha önceki tasarrufu kısmak, sonuncu devrede de istihlâlin ve kabili istihlâk gelirin artması. Böylelikle belirtmek istediğimiz şu iki nokta açıkça müşahade edilmektedir:

1 — Bu mekanizmada ihtiyata ayırmadan hiçbir şey, ne kilerlik mal ne zahire, ne de nakdî gelir yoktur. Bütün mesele talebin gidiş istikametindeki değişikliğin sebep olduğu, *çalışma gücünün yeniden tevzi* noktasında toplanmaktadır. Tasarruf sahibi, bir kabili istihlâk mahsul talebi yerine, müstakbel geliri yaratacak gayri kabili istihlâk mahsuller talebini ikâme etmiştir. Çalışma güçlerinin bir zümreden diğerine kaydırılması bundan ileri gelmekte idi. Zamanımız cemiyetlerinde de kabili istihlâk yiyecek ve hizmetlerin bolluğu bir devirden diğerine ayrılmış az veya çok stokların varlığından ileri gelmemektedir. Bu bolluğun sebebi sadece her devrede bunların istihlâlinde kullanılan istihlâl vasıtalarının ve çalışma güçlerinin eski zamanlara göre daha çok kudretli olmasıdır. Tasarruf yalnız, bu istihlâl vasıtalarının ve bu çalışma güçlerinin, bir devreden öbür devreye dağıtılması üzerinde müessir olmaktadır.

Harb bu ciheti pek güzel aydınlatan bir misâl bulunmaktadır. Harb istikrazları her memlekette, hele bu kadar kısa bir zamanda, misline raslanmamış bir çalışma gücü hareketini mümkün kılmıştır. Gerçi çalışma gücündeki bu hareket ve yer değiştirmenin istihlâk masraflarından pek ehemmiyetsiz bir kısıntı ile yapılabildiği de doğrudur. Lâkin bunun sebebi hükümetlerin şurada kâğıt para şeklinde, burada banka kredisinde, hiçbir eziyete katlanmadan tasarrufta bulunabilmek için gerekli vasıtaları, kendi tebalarına vermek lüzumunu duymuş olmalarıdır. Halbuki, buğday, şeker ve ilâ... gibi kabili istihlâk maddeler istihlâlin çalışma güçlerinin bunlardan alınıp harb vasıtaları imalâtına verilmesi neticesi azalmasından dolayı, halkın, *iş isten geçtikten sonra* kısıntılara katlanması zaruri bir hal aldı.

2 — İkinci olarak A. Smith'in yukarda tenkidettiğimiz doğru olma iddiası; yani, *her tasarruf edilen şeyin behemehal istihlâk olunduğu keşfiyeti*, burada apaçık gözükmemektedir. Tasarruf sade çalışma gücünün yer değiştirmesine değil fakat aynı zamanda, *istihlâkin kısalmasına da* sebebiyet vermektedir. İlk devrede istihlâl olunan istihlâk edilen yiyecek maddeleri ve hizmetlerin A ya eşit olan miktarı, ikinci devrede yiyecek ve hizmetlerden yapılan A-E kadar bir azalmaya uğramıştı. Ne istenen ne is-

[1] Biz, sosyal prodüktivitenin artmasıyla birlikte nakdi gelirden kendini gösteren değişiklikleri rasyonel olarak temsil edecek bir usulü çok aradık ama bulamadık.

tihlâk ne de istihsal olunmayan, ve tasarruf olunan gelire tekabül eden, bu parayı E ile göstereceğiz.

Bununla beraber birçok hallerde tasarrufun yapılmasıyla istihlâk azalmakta, tasarruf olmadan varacağı haddin altına düşmektedir. Ancak istihlâk fiilen daha önceki haddi ne ise orada kalmakta onun altına düşmemektedir. Belki de A. Smith'in bahsettiği ve kendisini tarafımızdan tenkid edilen yanlış formülü söylemeğe sevkeden faraziye işte budur.

Bu durumlarda tasarrufun takibi, yukarda incelediklerimizden biraz daha güçtür. Bununla beraber varılan netice daima aynıdır: Yeni bir gelir kaynağının yaratılması için gerekli çalışma gücünü daha önce bulunduğu yerden kurtarmaktadır. Başlıca neveleri aşağıdadır. Yalnız yet bunları şöyle bir işaret etmekle yetiniyoruz. Yoksa üzerinde uzun uzun durmak bizimde değil.

I — İlki vazgeçme-tasarrufu (= épargne - renoncement): yani, duraklamış kabul edilen bir gelirden değil de geliştiği farz olunan bir gelirin artan miktarları üzerinden yapılan tasarruftur. Bu gibi durumlara kesme - tasarruftan (épargne-retranchement) daha sık raslanır. Bunun izahı daha karmaşık olmakla beraber mekanizması ayrıdır. Okuyucuyu sıkacağından izah etmekten sarfı nazar ediyoruz.

II — Çok zaman tasarruf, diğer bir yerde meşgul çalışma güçlerini buldukları sahadan çıkarmak suretiyle değil de dışardan veya içerden gelen, yani, muhaceret suretiyle veya nüfusun o memleketteki artmasıyla hâsıl olan "taze" çalışma gücüne yeni alanlar bulmak suretiyle faaliyete geçer. Tasarrufun bu durumdaki "kurtarıcı" hali bu taze çalışma gücünü meydana geldikleri anda bakımları için gerekli kabili istihlâk maddelerin istihsaline tahsis olunmaktan alıkoyup, tam tersine, onları safi hasılatı yeni gelir kaynakları yaratacak sahalara getirmesindedir. Birinci dünya harbinden önceki Almanya gibi tasarrufu geniş memleketlerde artan nüfus, aktif çağa gelen yeni nesillerin inşasında ve işleminde çalıştıkları yeni fabrikalar tarafından yutulmakta idi. Birinci dünya harbinden önceki İtalya'da ise, çoğalan nüfusun yıllık fazlası, kurtuluş yolunu kısmen muhacerette bulmakta idi. Zira tasarruf, yeni işletmeler yaratmağa yetecek durumda değildi. Bu taze çalışma gücü eski teşebbüslerde kullanılan nüfusa eklendiğinde ise verimi gayrî kâfi bir fazla elde edecekti.

Diğer birçoklarıyla beraber bütün bu durumlar daha tafsilâtlı olarak inceleme ister. Burada bunlardan, sadece okuyucuya tasarruf mekanizmasının her zaman aynı olduğunu göstermek için, bahsettik. Bu mekanizma şu iki şekilde işlemektedir: Ya cemiyetteki mevcut çalışma gücünü *yenibaşlan bir dağıtmaya tabi tutmakta* veya hâsıl olan taze çalışma gücünü tevzi etmektedir. Bazen tasarruf, herhangi kabili istihlâk bir sâf gelirin idamesinde kullanılan iş gücünü bulunduğu yerden alarak yeni gelir kaynakları yaratacak sahalara sevkeder. Bazan da taşan taze kuvvetleri, vücuda geldikleri anda kabili istihlâk maddelerin istihsaline tahsis olunmaktan *kurtarır*. Bunları, derhal yeni sermaye yaratacak işlere koşar.

Görülüyorki yaratıcı-tasarruf Robinsın ekonomisinde de mübadele iktisadında da aynı rolü oynamaktadır. Bu rol her iki ekonomide de, yeni bir gelir kaynağı yaratmak için, kabili istihlâk bir sâf gelir istihsalinden vazgeçmekten ibarettir. Bununla beraber, iki ekonomi arasında, üzerinde fazla duramayacağımız (zira bunu ihmal etmek suretiyle tasarruf kavramının sebep olduğu kargaşalıkları hiç nazara almamış duruma düşer gibi olduğumuzu sanıyoruz) yalnız bu paragrafın son satırlarını tahsis etmekle yetineceğiz, önemli bir fark mevcuttur.

Robinson ekonomisinde çalışma gücünün yön değiştirişi *vasıtasız olarak* (directement) vuku bulmaktadır. Tasarruf kendini *elle tutulur bir şekilde* göstermemektedir. Burada tasarruf bir kısım mahsulün imal edilmeyişi, bunun yerine yeni bir mahsulün istihsal edilişi oluyor. Bir başka deyimle tasarruf, Capitalisation diyebileceğimiz müspet bir amelîyenin tersi oluyor.

Halbuki nakdî iktisatta, paranın işe karışması tasarrufa (ki müspet bir fiilin menfî tesirinden ibarettir) maddî (matérielle) bir görünüş vermetedir. İstihlâk maddelerine sarfolunmayan bir para elle tutulur, hesaba gelir, cemiyetin bir âzasından diğerine devrolunabilir. Kullanmadığımız bir satın alma iktidarı (la puissance d'achat) iktisat âleminde dolaşır durur. *Her kullanmadan vazgeçtiğim, her istihlâk etmediğim şey, para olarak ortaya çıkar.* Bu da insanda sanki elden ele dolaşan malların hazinesi bu para imişi gibi bir zan uyandırır. Halbuki bu bir hayaldir. İşte bu benim başkalarına devrettiğim sözüm ona hazne, hiçbir zaman istihsal edilmeyecek olan kabili istihlâk malları temsil eder. Bu mallara hiçbir zaman istihlâk edilmeyecek diyoruz: Zira müstakbil bir gelir kaynağı bunların yerini almıştır. Ben bu parayı çalışma gücüne vermekteyim, onlar bununla piyasadan kabili istihlâk mallar almaktadırlar. Eğer ben bunu onlara vermemişi olsaydım bu istihlâk mallarını kendileri imal etmek zorunda kalacaklardı.

Görülüyor ki "sermaye" ve faizin menşeiini *istihlâkten imsake* (= abstinence) veya vazgeçmeye (= renoncement) bağlıyan meşhur nazariye eninde sonunda şu banal hakikata münceer olmaktadır: Sâfî nakdî gelir ya kabili istihlâk hizmet ve malların satın alınmasına veya yeni gelir kaynakları yaratmağa olmak üzere iki şekilde kullanılabilir. *Sâfî nakdî geliri bu iki şekilden birinde kullandığımız zaman diğerî artık mevzu-tabis olmaz.* Zira birini seçmek demek bizzarur öbüründen vazgeçmek demektir. Sâfî geliri sarfeden, o geliri gelecekte artırmaktan artık vazgeçmişi olur. Tersine olarak müstakbel sâfî gelirini tasarruf ile artırmak, onu istihlâkten kendini alıkoymak demektir. Hülâsa bu, aynı madalyanın yüzü ve tersi, aynı kâğıdın önü ve arkası demektir.

Halbuki tasarrufta bulunan kimsenin kendini istihlâkten alıkoyması yerine, *müsteblikin imsakinden* (= abstinence), pek âlâ bahsedilebilir. *Çok zaman tasarruftan kendini alıkoyma ile istihlâkten alıkoyma arasında fedakârlık bakımından fark yoktur.* Ailesini geçindirmenin zorluğu altında ihtiyarlık günleri için hiçbir şey ayırmayan bir baba geleceğini teminat altına almaktan vazgeçmeğe hayli müşkilâtle katlanır. Bir miktar tasarrufta bulunmağı pek âlâ ister. Ne yapsın ki elinden başka bir şey gelmemektedir. İster isemez, bu işten vazgeçer; bu vazgeçme onun için bir fedakârlıktır.

Bugünkü cemiyette, sâfî nakdî gelirin dağılışi ile birlikte, buna muvazi bir de çalışma gücünün dağılışını görmekteyiz. Çalışma gücü de (force de travail), tıpkı nakdî gelir gibi mahdut olduğundan, ne müstakbel gelir kaynakları yaratmakla meşgul kuvvetlerini, aynı zamanda, derhal istihlâke tâbi yiyecek maddeleri ve hizmetler istihsaline ahsis etmeğe ne de, tersini yapıp bunları istihlâk maddeleri istihsalinden alıp diğer sahaya götürmeğe imkân yoktur. Bu kuvvetleri bir tarafa yöneltmek demek, zarurî

olarak onları diğer taraflara gitmekten alıkoymak olur. Kavramlar arasındaki zıtlık daha tariflerde, başlangıçta mevcuttur.

İktisatçı için önemli olan mesele bu zıtlık üzerinde durmak değil, çalışma gücünün şu veya bu cihete yöneltilmesini ve gelirin bu iki istikamet arasında paylaşılmasını sağlayan iktisadi sebepleri araştırmaktadır.

V

Tasarruf, Çalışma, İcat ve Teşebbüs

(L'Épargne, Le Travail, L'Invention et L'Initiative)

Şimdi tasarrufun sosyal görevini takdir edecek duruma gelmiş bulunuyoruz. Memleketimiz gibi tasarruf "faziletinin" ısrarla telkin edildiği bir yerde, bu fazileti iktisadi kadrosu içine koymak ve bu fazilet etrafında söylendiğine sık sık rasladığımız bir takım büyük sözleri yeniden gözden geçirmek, herhalde faydalı olacaktır. İktisat dünyasının karmaşıklığı iktisadi mekanizmanın anlaşılışını güçleştirdiği zamandanberi, iktisat hakkında "pratik hükümler" çırpıştırıvermek artık o kadar kolay değildir. "İktisadi ahlâk" tıpkı "siyasi ahlâk" gibi günün icaplarına aralıksız olarak uydurulmak ister. İyi bir vatandaşın vazifeleri, seçme hakkının kabul edildiği, mecburi askerlik mükelleftiyetinin kurulduğu, gazetenin beş meteliğe satıldığı III üncü Cumhuriyette, XIV üncü Louis zamanındakinden hayli farklıdır. Bir zirai istihsalin, menkul kıymetler mülkiyetinin hâkim olduğu ve sanayi işçiliğinin hergün artan bir önem kazandığı bir nizamla geçilen bir diyarda, iktisadi vazifeler de tabiatıyla değişmektedir.

Tasarrufun, iktisadi ilerlemenin ayrılmaz bir "vasıtası" olduğu açıkça gözükmektedir. Tasarruf, geleceği bugünkü iktisada bağlayan halkadır. Bir başka deyimle tasarruf bugünün gelecek için yaptığı bir fedakârlıktır. Bütün bunlar inkârı imkânsız şeylerdir.

Lâkin tasarrufun bu tarafı, bizi üzerinde fazla durmaktan alıkoymak kadar işlenmiş ve açıklanmıştır.

Bizim burada daha kuvvetle belirtmek istediğimiz şey tasarruf hâdisesinin bir başka tarafı, bir başka görünüşüdür.

Gelecek lehine bir şey feda edebilmek için, geleceğin halden daha hoş, daha iyi görünmesi şarttır. Tasarrufun vuku bulabilmesi için, onun yapılmasını gerektiren bir mucip sebebin bulunması lâzımdır. Bu mucip sebep ne olabilir? Müstakbel gelirin artması. Peki, bizzat bu artma neye bağlıdır? İktisadi olmıyan iki kuvvete: bir yandan icat fikrine, diğer yandan teşebbüs = (Initiative) fikrine. Bir kimsenin, o şeyin mucidi kendisi olmasa bile, eski görenekleri = (routines) terk ederek yeni icatlar tatbik mevkiine koymak cesaretini göstermesine, icat fikri (esprit d'invention) diyeceğiz İktisadi hayattaki iyileşmeler bu icat fikrinin eseridir. Bunları kuvveden fiilen çıkarana da teşebbüs fikri = (esprit d'initiative) dir. İktisadi terakki her ikisinin birden fonksiyonudur. Bunlar olmasa tasarruf doğmak fırsatını bulamaz. Geleceğin hale ebediyen mutabık olacağı bir dünya'da prodüktif kudretin herhangi bir şekilde artmasına artık imkân kalmamıştır. Bugün yapılan bir fedakârlığın yarın da mükâfatsız kalacağı bir yerde kimse böyle bir fedakârlık yapmağı aklından geçirmez. Böyle bir dünyada, istihlâkin yeri değiştirilebilir, dünya nimetlerinden faydalanma, zaman içinde farklı bir

taksime tâbi tutulabilir. Fakat, herhangi bir istihlâkten vazgeçilmesine, hele bu istihlâk kesin ise, imkân yoktur.

Robinson ekonomisinde de icat fikri, teşebbüs fikri ve tasarruf arasında sıkı bir bağlılığın varlığına şahit olmaktadır. Burada mucit Robinson'dur. İcadını tatbik mevkiine o koyacaktır. Tasarrufu da işde bu durum doğurmaktadır. Gününü bir bel'in yapılmasına, av için bir tuzağın kurulmasına veya bir balık ağının örülmesine vermekle Robinson bu müddet zarfında balık avlamaktan, avlanmaktan veya meyveler toplamaktan vazgeçiyor demektir. Yalnız burada biribinden ayrı iki fiile raslamıyoruz. Yapılan hareket tektir. Ancak her iktisadi fiilin, bu fiil birçok imkânlar arasında birisinin seçilmesi olduğuna göre, iki tarafı, müspet ve menfi yönü vardır. Birisi seçilmekle diğerinden vazgeçilmiş oluyor. Robinson bu hareketin yalnız müspet tarafını bilmektedir o, Moliere'in meşhur kahramanı M. Jourdain'in nesir yazdığı gibi, *kendiliğinden* tasarrufda bulunmaktadır. İktisadi hayatın akış ve gidişini parçalara ve dilimlere bölen cemiyet bütün bunları kökünden değiştirmiştir. İcat fikrinin, teşebbüs kabiliyetinin ve tasarrufun aynı insanda toplanmasına şüphesiz ki bir mâni yoktur. Fakat bu toplanmanın mecburi olması için de sebep yoktur. Gerçek hayatta bu işler, cemiyetin muhtelif âzaları arasında bir taksime uğramıştır. O halde her türlü yaratıcı-tasarruf fiilinin birbirinden ayrılmasına imkân olmıyan müspet tarafı ile menfi tarafı nasıl olup da fiil-yatta kendini gösterecek?

Biraz yukarda paranın işe karışmasının, her türlü yaratıcı-tasarruf hareketinin menfi tarafını maddeleştirdiğini ve binaenaleyh *tesirini bir başka sabaya naklettiğini söylemiştik*. Robison'un serbest iş saatleri biriktirmesine imkân yoktur. Fakat nakdî bir gelir (her nakdî gelir mevcut mal ve hizmetlerden istenildiği anda tahsili mümkün bir alacak teşkil ettiğine göre) *biriktirilmiş müstakbel bir iş demektir*. Yeni bir gelir kaynağının gerektirdiği yaratıcı masrafları bizzat kendim yapacak yerde, bu masraflara harcanacak paranın sarfını bir başkasına bıraksam beni bundan kim alkoyabilir? Safi gelirimden ayırdığım bu meblâğlar adeta *sarfından imtina olunmuş şeylerin maddeleşmiş timsalidir*. Gelir nakdi olunca, sanki tasarruf patates veya maden cevheri misulü alınıp satılan bir mal imiş gibi, *özel bir tasarruf piyasası pek âlâ meydana gelebilir*. Bir yandan Walras'ın ve Pareto'nun pek yerinde bir deyimleriyle rolleri "tasarrufu sermaye haline sokmaktan ibaret bulunan" yani, tasarruf edilen paraları tasarruf erbabı yerine prodüktif olarak sarfeden faal bir müteşebbüsler sınıfı teşekkül eder. Diğer yandan da tasarruf erbabı - veya çok zaman denildiği gibi "sermayedar = Capitaliste"-rolü, gelirin gelecekteki artışına karşılık, bugünkü kabili istihlâk sâfi gelirin başkalarına devir etmekten ibaret olan ayrı bir iktisadi şahsiyet halini alır. Sermayedar için *tasarruf artık prodüktif bir hareket değil, bir mübadeledir*.

Kapitalist, müstakbel gelirin yaratılma vasıtalarıyla hiçbir suretle ilgilenmeyebilir. İster borsada eskiden çıkartılıp muamele gören menkul kıymetleri satın alsın, ister piyasaya yeni sürülen bir istikraza yazılsın veya kurulmakta olan bir şirketin hisselerinden alsın, bütün bu işlerin kendisi için ifade ettiği mâna yeni gelir kaynakları *satın almak* veya bir "nakdi sermayeyi" bir gelir karşılığında değiştirivermekten ibarettir. Bu "gelir alıcısı" aldığı gelirin yaratılma tarzlarına, araya giren ve gelirin doğmasında âmil olan mutavassıt masraflar ve müspet gayretler dolayısıyla, gittikçe daha ziyade yabancılaşır. Hattâ bunları aklından bile geçirmeyebilir. İşte "finans" ettikleri teşebbüslerin faaliyetlerine tamamiyle yabancı kalan, yıldan yıla temettü almaktan başka birşey yapmıyan, hissedarlar sınıfı - Rathenau bu hissedarların işin idaresine iştirâk haklarının olmaması gerektiğini söyler - bu suretle doğmuştur.

Tasarruf erbabının, bütün tasarruf mekanizmasından şahsen bildiği, bir istihlâk masrafı ile gelir yaratan bir masrafın seçim zamanıdır. *Ona gelir yaratır gibi görünen de işte bizzat bu seçimidir.* Zira bir kere bunu yaptıktan sonra, *artık geliri kendisine bu seçimden meydana gelmiş gibi görünür.* Yeni geliri doğuran ameliyenin menfi tarafı onun için müspet taraf olmuştur. Hakikatta, seçimini yapabilmek için gerekli fakat basit bir sebepten başka bir şey olmayan bu gelir, bundan böyle kendisine, ne kadar çok yapılırsa o kadar fazla gelir getiren, ifa ettiği *özel bir kendini tutma (imsak) hizmetinin mükâfatı gibi görünür.* Bu hesaba göre şöyle bir faraziye varmak, tasarrufun hudsuz şekilde tekrerrü ile durmadan geliri artan ve bu gelirin kısmen yeniden yatırılmasıyla tasarruf edilen serveti akla hayret veren ölçülere ulaşan bir dünya tasarlamak mümkün olabilir. Hazreti İsanın doğumunda mürekkep faizle bir yere yatırılmış bir metelikten bugün dünya kadar büyük bir altın kütlesi çıkararak tatlı ve hoş hesaplar işte bu görüşün mahsulüdür. İnsanın Hazreti İsa zamanında tasarruf sandıklarının bulunmayışına hayıflanacağı geliyor!

İmsaki faizin *gerçek sebebi* olarak kabul eden ve bunu istihsal masraflarının bir unsuru gibi gören, ve zamanımızda pek çok haklı tenkidlere uğrıyan itibardan düşmüş birtakım iktisadi görüşler de aynı şekilde ortaya çıkmışlardır. Bu düşünüş, *bir alıcının satın aldığı şeyleri kendisinin yaptığını sanması;* veya, tablo, gravür, heykel meraklısı bazı kimselerde sık sık raslanan, topladığı ve evini süslediği şeylerin kısmen olsun *kendi eseri olduğuna* inanması kadar gülünç bir hayaldir.

Fakat bütün bunlar, hayal mahsulü şeylerdir. Başkasına ödünç verilmiş tasarruf, müteşebbis borçlanarak bulduğu paralar, basit bir intihapdan doğuvarmış değillerdir. Bunları daha önce yapılmış bir istihsal ameliyesi doğurmuştur. Müteşebbisin sermaye aldığı kimseye bunun karşılığında verdiği paralar, sermayedar tarafından yapılmış *seçimin mükâfatı* değil, fakat ondan aldığı ve yaratıcı şekilde kullandığı meblâğların karşılığıdır. Seçimin bütün rolü, bütün tesiri, bu meblâğları bir istihlâk maddesinin satıcısına, veya, iktisat teorisinin dediği gibi, bir "vasıtasız mala" değil de bir müteşebbise yatırılmasını sağlamaktan ibarettir. *Tasarruf erbabına ödenen faiz işte bu seçimin yapılmasını sağlayacak makineyi harekete getirmek için bir vasıta; bu seçimin yapılmasının zaruri illetidir.* Aksi takdirde seçim yapılmaz. Tasarruf erbabı burada, ücretini katlandığı zahmetin karşılığı sayan amelenin kapıldığı hayale benzer bir hayalin lurbanıdır. Halbuki ücretle karşılanan *zahmet* değil fakat gayret, yani amelenin müteşebbiye yaptığı hizmettir. Ücret bu gayretin gösterilmesine sebep olan illettir. Eğer bu gayret gösterilmeseydi ücret de olmazdı. İktisadi bir cemiyet karşılıksız mükâfat tanımaz. Bu cemiyette amele marazlı mı yoksa sıhhatli mi, çalışmak kendisi için bir zevki mi yoksa öldürücü bir külfet mi diye sorulmaz. Aynı hizmeti yapan herkese aynı para ödenir.

Tasarruf erbabı da iktisadi cemiyetin kendi içinde yaptığı mücadele ile ilgilendiğini bu mücadelenin tasarruf lehine bitmesi için kendisini mükâfatlandırdığını sanır. Hakikatta cemiyet kendisinin arzu ettiği tasarrufun yapılıp ortaya çıkmasını faiz vermek suretiyle sağlamakla yetinir. Para biriktirmek için *mahrumiyete katlanan* bir kimse ile "parasını ne yapacağını bilemeyen bir kimse" arasında hiçbir suretle bir tefrik yapmaz. Cemiyeti ilgilendiren tek şey paranın kendisi ve ondan umduğu neticesidir.

İmdi, cemiyet nasıl oluyor da bu neticeyi - yeni bir gelirin yaratılması neticesini - elde edebiliyor? Doğrudan doğruya tasarruf erbabını teşvik ederek mi? Yoksa mucitleri ve müteşebbisleri teşvik ederek mi? Madem ki hakikatta sentetik bir fiil olan yaratıcı tasarruf, mübadele cemiyetlerinde, çok zaman tasarruf masrafının seçilmiş olma-

sı ve tasarruf edilen meblâğın bir işe yatırılması diye iki ayrı safhaya ayrılmaktadır. - Zira bu iş birbirinden ayrı kimseler tarafından yapılmaktadır. - O halde kamusal teşvik bu işe iştirak edenlerden hangisine daha önce yöneltilmelidir?

Bu sualin cevabı ayan beyan bellidir. Tasarruf, yeni bir gelirin ortaya çıkması imkân dahilinde bulunduğu için vücut bulmaktadır. Aksi takdirde tasarrufun varlığı lüzumsuzlaşır. İcat fikrinin ve teşebbüsün yokluğu dolayısıyla istihlâk masrafı önündeki diğer imkân ortadan kalktığı gün yaratıcı tasarrufun özünü teşkil eden seçimin yapılmasına asla lüzum kalmaz. Tasarrufda bulunmak "yaratıcı olarak" masraf yapmak demek olduğuna göre, yeni bir gelir yaratmak imkânı ortadan kalktığı gün tasarrufun da yok olacağını söylemekle pek belli bir şeyi bir kere daha söylemiş, malûmu ilâm etmiş oluyoruz.

İcat fikri teşebbüsten de daha önemlidir. Öyle bir cemiyet tasarlamak mümkündür ki orada müteşebbislerin teşebbüs kabiliyetleri ile bilinen bütün icatlar, her tarafta, produktivitenin artmasına artık imkân vermeyecek şekilde, ileri götürülmüş olsun ve binaenaleyh kabili istihlâk malların çoğalması imkânsızlaşsın. Bu cemiyet, eğer icat fikri ölmüşse *duraklayıcı* (= stationnaire) bir hal alacaktır. Kendisi için yeni bir kazanç fırsatı görünmediğinden tasarruf lüzumsuz bir hale gelecek ve artık talibi de olmayacaktır. Pek ehemmiyetsiz ölçüde, istihlâk için verilmiş borçlar karşılığı alınanlar bir yana bırakılırsa, faiz de ortadan kaybolacaktır. - Bu durumda, faiz dediğimiz şeyin ilerleme halindeki bir cemiyet ile olan ilgisi, açıktan açığa gözükmektedir. - O halde birbirine sıkı sıkıya bağlı, Siyamlı kardeşler gibi ölümden ve dirimde beraber bu iki vakıayı, tasarrufu ve faizi, yeniden canlandırmak için acaba ne yapmalı? İcat fikrinin, şihirli değneği elde, ortaya çıkmasıyla - âsasını yalçın kayalara vuran yeni bir Musa gibi - gelecekte yeni gelir imkânlarının fışkırdığı görülür.

Bu cihet, Fransa misillü nüfusu olduğu yerde duran, ve artan nüfuslu memleketlerde olduğu gibi, cemiyette tipi daha önce mevcut olanlardan yeni teşebbüsler kuraçak çalışma gücü akımına malik olmayan, ve bu teşebbüsler sayesinde yeni gelir kaynakları elde ederek tasarrufu cazip kılabilmek imkânından mahrum bulunan yerlerde, çok daha doğrudur.

Bu gerçeği büsbütün açıklayacak bir delile ihtiyaç duyulursa, harb içinde ve harbtен sonraki devrede tasarruf üzerinde edinilen tecrübe misâl olarak verilebilir. Harb içinde devlete borç olarak verilen muazzam tasarruf, büyük ölçüde, gelir kaynağı yaratmakta değil de, obüs, top vesaire gibi derhal tahrip edilen şeyleri yapmakta kullanıldı. Bu, yaratılmasına devletin sebep olduğu, istihlâke yatırılmış muazzam bir borca benzetilebilir. Bunu elde edebilmek için de devletin kendisine borç verilen paralara karşılık bir faiz temin etmesi, kâfi gelmiştir.

Bu faiz ancak özel kişilerin gelirlerinin bir kısmı vergi yoluyla alınmak suretiyle ödetirilir. Halbuki, tasarruf memleketin gerçek gelirini artırmakta kullanılmadığına göre, özel kişilerin gelirleri artmış değildir. O halde bu faizi nasıl ödemeli? Bu devasa faiz ödemelerinin karşılanabilmesi için istihlâkin, produktif olmayan bir tasarrufa tekbül edecek şekilde [1] büyük ölçüde kısıntılara tâbi tutulması icap eder.

Bereket ki *bu işler olup bittikten sonra* kendini gösteren harbçi değil fakat sulhçu

[1] İstihlâk üzerinden (*bundan sonra da bizzat istihsal üzerinden!*) yapılan bu yersiz ve mevsimsiz kısıntılar bir müddet sonra imkânsız hale geldi. O zaman meseleye paranın kıymetini indirmek ve bu suretle ödenen faiz miktarını azaltmak suretiyle, bir hal çaresi bulundu.

fikri icat ve teşebbüs, bu kısıntıların zararlarını gidermektedir. Aksi takdirde bu zararlar oldukları gibi kalırlardı. Harb istikrazlarından bir kısmı harp içinde karşılıyacakları özel ihtiyacın ortadan kalkmasıyla kullanılmaktan kalmıyacak birtakım fabrikaların yapılmasında kullanılmışlardı. Müteşebbisler kendi teşebbüsleriyle bunlardan faydalanmak imkânını bulacaklardır. Üstelik de icat fikri özel kişilere artan yeni gelir kaynakları vermekle bu gelirleri hakikî olarak artırmaktadır. Harbten sonra her tarafta tekrarlanan "istihsal etmek" sadaları gayet haklı ve yerinde idi. Eğer "icat etmek" diye bağrılıysaydı daha da yerinde olurdu. İktisadi çarhlarını en son kertesine kadar yıpratmış bir topluluğa, eski prodüktif kudret ve kabiliyetini ancak tasarruf kazandırabilir.

İktisadi ilerlemenin iki gerçek motörü icat fikri ve teşebbüs kabiliyetidir. Tasarruf bunun zaruri, ayrılmaz bir vasıtasıdır. Fakat bir vasıttan fazla bir şey de değildir.

Tasarrufla yeni bir gelir kaynağı yaratma arasındaki sıkı bağlılık üzerinde (bu yalnız fiiliyattan doğma bir bağlılık olmayıp bir sâfi gelirin prodüktif olarak kullanılmasını aynı gelirin istihlâk dışı bırakılmasından terimlerde tezada düşmeden ayırmağa imkân olmadığına göre, aynı zamanda mantıki bir bağdır) elimizden geldiği kadar durduktan sonra, Fransız iktisat doktrininin büyük bir kısmında, iktisadi ilerlemenin en esaslı iki unsuru olan icat fikri ile teşebbüs kabiliyeti aleyhine olarak tasarruf zihniyetinin tarafgirane medih ve müdafaa edilmesini daha rahatça tenkidedecek ve esfle karşılayacak bir yere gelmiş oluyoruz.

Tasarrufu bir fazilet mertebesine çıkaran doktrin üzerinde durmalıyım. Bizatihi tasarruf (hattâ çalışma bile) bir ahlâki kıymet ifade etmez. Yalnız tasarrufu yaparken güdülen maksattır ki ona ahlâki bir değer verebilir. Biz, üzerinde durduğumuz meseleyi sadece bir iktisadi hareket tarzı olarak görmekteyiz. Fakat acaba iktisadi ahlâkın özünü teşkil eden şeyler hiyerarşisi içinde tasarrufa nasıl bir yer ayırmalı?

Daha geçenlerde bir iktisatçıdan şunları duyduk: "eğer sermayenin babası çalışma ise anası da tasarruftur... Eğer Sermayenin yaratılmasında en son önemli pay hangisindedir diye bunlardan birisini seçmek icap etseydi biz tercih hakkımızı tasarruf lehine kullanırdık". [1]. Kıymetlerin bu suretle yer değiştirmesi insanı sadece hayrete düşürebilir. Bunu görünce insan iktisadın akli selim kaideleriyle tezaad halinde olduğuna inanacağı geliyor. Halbuki iktisat akli selimi tasvip ve takviye eden bir ilimdir. Tasarruf çalışmanın (= travail) zararına olarak teşvik edip icat fikrinden ve teşebbüs kabiliyetinden hiç söz açmamak çok kötü bir hüküm hatasına düşmek olur. Bu konu üzerinde bir hüküm verilirken tamamiyle aksi sırayı kabul etmek icabeder. İlerlemek, refaha kavuşmak isteyen bir memleket, ilk olarak teşebbüs kabiliyeti ve icat fikrini, ondan sonra çalışmayı (= le travail) teşvik etmeli, tasarruf bunlardan sonra gelmelidir. Zira çalışma da tek başına bir terâkki kaynağı olamaz. Ne kadar taşkın, ne kadar liyakatlı olursa olsun, teşebbüs ve icat olmadıkça, çalışma, iktisadi müessiriyetine hiçbir şey ekliyemeden ebedî olarak aynı görenekler (= routines) içinde kıvrılıp kalır. Tasarrufa gelince, eğer ihtiyaç uzuv doğurur demek doğru olsaydı, bu en çok tasarruf için söylenebilirdi. Tasarrufu icat ve teşebbüs vücuda getirmekte ve bir kere meydana geldikten sonra onların başarısından faydalanmaktadır. Tasarrufun, meydana geldikten sonra, icat fikrini ve teşebbüsü kendiliğinden doğururvermesi, pek zayıf bir ihtimaldir.

Fransa gibi bir memlekette devletin rolü, tasarrufu teşvik etmekten ise, bütün gücü ve kuvvetiyle icat fikrini ve teşebbüsü kurmak ve teşvik etmek olmalıdır.

Fransa'da tasarrufu teşvik için devletin bazı nevi tasarruf erbabına imtiyazlı faiz

[1] Garnier tarafından *Traité d'Economie Pol.* adlı eserin 8 inci basımının 88 inci sayfasında zikredilen "Maurice Block" adlı müellif.

hadleri verdiğiine şahit olmaktadır. Halbuki devletin her yeni teşebbüsün veya her yeni icadın beraberinde taşıdığı tesadüfe bağlı imkânların bir kısmını üzerine alması bizleri daha memnun ederdi. Himayeciliğin en faydalı şekli ve tasarrufu vasıtalı olarak teşvik etmenin en emin yolu muhakkak ki her türlü yeni usul ve ilmî araştırmaların sanayie ve ziraate sistemli tatbikatının gerektirdiği masrafa devletin daha geniş ölçüde iştirakidir.

Tasarrufta bulunmalarını kendilerine ısrarla tavsiye ettiğimiz halk sınıflarına gelince: bunlara gelirlerini rasyonel şekilde istihlâk etmelerini tavsiye ve nasihat etmek, hattâ, tavsiye ve nasihat edecek yerde bunu onlara öğretmek, gelirlerinin rasyonel istihlâkını kolaylaştırmak, daha doğru olur. Bu sınıflarda tasarrufu zaafa uğratan iktisadi sebepleri birazdan gözden geçireceğiz.

Tasarrufta bulunmak daha ziyade müreffeh sınıflara ve hususiyile mütezayit bir gelirden faydalananlara düşen bir görevdir. Cemiyete yeter ölçüde tasarrufu ancak bu sınıflar verebilirler. Bu sınıflardır ki bugünkü günde faydalı olmaktan çok zarar verecek fedakârlıklara katlanmadan tasarrufu beslemek imkânına maliklidir. Bu sınıfların tasarrufu kullanacakları en uygun sahalardan biri şüphesiz ki mucitlere ve müteşebbislere muhtaç oldukları maddî vasıtaları vermek suretiyle icatlara, keşiflere ve teşebbüslere vücut vermektir. Aksi takdirde hiçbir keşfin yayılmasına, teknikde veya organizasyondaki hiçbir ilerlemenin elde edilmesine imkân kalmaz. Bu gibiler yeni gelir kaynaklarının doğmasına bu şekilde vücut verilirse aynı zamanda müstakbel zatî tasarruflarının varlık sebebini de sağlamış olurlar...

VI

Tasarrufun Psikolojik Mekanizması. — Faiz

Şimdiye kadar tasarrufun sosyal mekanizmasını, ve kolektif ekonomideki rolünü belirtmeğe çalıştık. Fakat unutmamalı ki tasarruf kaynağını ferdi ekonomiden alır. O halde acaba hangi sebepler altında meydana gelmektedir?

Tasarruf edilmiş meblâğları istikraz eden kimse için, tasarruf hemen daima bir avansdan başka bir şey değildir. İster ihtiyat-tasarruf ister yaratıcı-tasarruf, ister istihlâkde ister istihsalde kullanılmak maksadiyle alınsın, ister kısa vadeli ister uzun vadeli olsun, borç alan kimse buna daima bir avans gözüyle bakar. İster bu paralarla, borç almasaydı hiçbir suretle karşılamıyacağı, yeniden inşa masraflarını, istihlâk veya yeni gelir kaynağı yaratma masraflarını karşılasın, isterse borç paraları ancak bu sayede yapabileceği diğer birtakım masraflara tahsis etsin; bütün bu farklı durumların kendisi için hiçbir önemi yoktur. Yalnız ikinci halde borç alınan para hayli zaman sonra tahsil edilecek bir paraya nazaran bir avans olarak mütalâa olunabilir.

Bir nakdî geliri geç elde edecek iken erken ele geçirmek ve (pek tabii olarak hiç elde edilemeyecek bir geliri elde etmek) *iktisadi bir fayda ve üstünlüktür. Acaba neden? İddia edildiği gibi insan tabiatının hazırdaki bir malı gelecekteki bir mala tercih etme arzusu ve temayülünden dolayı mı? Asla. Bunun sebebi, para, zıya tehlikesi olmadan muhafaza edilebildiğine göre, [1] kısmın ı inde vadesi gelecek bir paranın ı tem-*

[1] Paranın muhafaza edildiği sırada kıymetini kaybetmesi, veya saklanmasının muhafaza masraflarını gerektirmesi halinde bu delil kıymetini kaybeder. Fakat biz paranın kıymetinin değişmezliğini kabul etmek zorundayız. İrving Fisher paranın kıymetinin mütehavvil olmasının ne gibi tesirler ıera edeceğini *Faiz Haddi* adlı eserinin ikinci bahsinde taktire değer bir şekilde incelemiştir.

muzda ele geçmesiyle bir yerine iki katlı fayda sağlaması gibi çok basit bir hâdisedir. Gerçekten paranın vaktinden önce ele geçmesi bana şu faydaları sağlar:

1) Parayı 1 kasımında almış olsaydım bundan ne gibi faydalar elde edecek idiysem aynı faydaları sağlamak imkânını bana temin eder,

2) Üstelik de bu paranın 1 temmuz ile 1 kasım arasında kullanılmasından hâsıl olacak faydayı sağlar. Böylece bir meblâğı 1 kasımında alacak yerde 1 temmuzda ele geçirmek (ve tabiiyle ilerde tahakkuk etmeyecek bir parayı bugünden elde etmek) insana parayı kullanacağı birden ziyade yer arasında seçmek imkânını veriyor demektir. Bu da hazırdaki bir parayı gelecekteki bir paraya tercih için kâfidir. Nitekim millî kâğıt para, hattâ altına çit kıymette olduğu zaman bile, altına nazaran biraz düşük bir değere maliktir. Zira altın millî ve beynelmilel ödemelerde kullanıldığı halde kâğıt para yalnız memleket içinde istimal edilebilmektedir.

Görülüyor ki bir parayı daha geç alacak yerde daha erken ele geçirmek, ve hele ele geçmeyecek bir parayı elde etmek, daima daha faydalıdır. Hattâ bu parayı derhal sarfetmeyecek olsam bile, para masrafsız olarak saklanabildiğine göre, sadece bu parayı istediğim zaman sarfedebilmek imkânını elde tutmak bana bu parayı kabul etmemi emreder. Acaba kim, kendisine, "derhal mi yoksa birkaç zaman sonra mı bir yüz liracık almak istersiniz" diye sorulduğunda "derhal" diye cevap vermez? Her türlü işte kullanılacak ve ziyaa uğramadan saklanması mümkün bir miktar para için doğru olan bir şey herhangi bir mal için doğru olmayabilir. M. Pareto kitabının bir yerinde derhal verilmesi mümkün bir yemeği herkesin iki gün sonra yenilebilecek bir yemeğe tercih edeceğini söylüyor. Fakat şu da muhakkaktır ki akşam yemeğinden yeni kalktığımız sırada iki gün sonra yenilebilecek bir yemek derhal yenilebilecek bir yemekten daha cazip görünür. [1]

Bir miktar parayı borç olarak alan kimse, bu para kendisine bir hediye olarak verilip de onu lütfen kabul edivermiş bir kimse durumunda değildir. O bu parayı istemiştir de. Ve eğer bu bu parayı istemişse bu herhalde bu paradan derhal birtakım istifadeler sağlayabileceğini düşündüğündendir. Yoksa parayı para olarak yanında saklamış olmak için değildir. Demek oluyor ki müstakriz borç olarak aldığı paralar bir fiyat ödemeğe her zaman için hazırdır. Elverir ki bu fiyat ile, aldığı borç paradan elde etmeği düşündüğü para ile ölçülecek faydalar arasında, müspet tarafta bir fark bulunsun. Bu faydalar çeşitli ihtimallerin tesiri altında çok değişir (Bu ihtimaller, Landry, Montemartini, Fisher tarafından inceden inceye düşünölmek suretiyle tafsilen gözden geçirilmiştir). Ayrıca müstakrizları borç para almak için istekli yapacak müspet fark da fertden ferde tabiiyle değişiklik gösterir. Bundan dolayı da müstakrizlar tarafından verilen faiz hadleri son derece mütehavvildir.

Lâkin müstakrizın talep ettiği ve karşılığında bir şey ödemeğe hazır olduğu bu meblâğlar acaba hangileridir? Bunlar olsa olsa - ihtiyat - tasarrufdan gelen veya bir sâfî gelir aramakla meşgul yaratıcı-tasarrufların meydana getirdikleri - tasarruf edilmiş meblâğlar olabilirler.

İmdi, bizi bu etüdde meşgul eden şey müstakrizın değil fakat tasarruf erbabı her-

[1] İrving Fisher, çok haklı olarak, Böhm-Bawerk gibi hazırdaki bir "mal" demiyor da hazırdaki bir "geliri" gelecekteki bir "gelire" tercih edeceğimizi söylüyor. İnsan bir ticaret borsasına kadar gidivermekle üç ay sonra teslim edilecek bir buğdayın piyasa ve mahsul "rekolte" vaziyetine göre bazan daha çoğa bazan daha aza satıldığını kolayca öğrenebilir.

hangi bir kimseden başka bir şey olmayan borç verenin psikolojik durumudur. Bunu iyiden iyiye açıklamaya çalışalım:

Mevzuubahis tasarruf, ihtiyat-tasarruf veya yaratıcı-tasarruf olduğuna göre psikolojik durum değişir. İlk olarak ihtiyat tasarrufu ele alalım. Şurasını derhal söylemeliyiz ki biz burada yalnız kabili istihlâk sâfi gelir üzerinden ayrılan ihtiyat tasarrutu ele almakla iktifa edeceğiz. Diğer ihtiyat-tasarrufları, benzer mülâhazalara yer vereceklerinden, etüdün çerçevesini aşmamak için mevzuubahis etmiyoruz.

Sâfi gelir üzerinden ayrılan ihtiyat tasarruf, bu sâfi gelirden faydalanan kimsenin istihlâkını zaman içinde tevzie tâbi tutmasından doğar. Bu kimsenin hayatı boyunca gelirini hesaplayabildiğini farzedelim. Bir başka deyimle geleceğe ait her iktisadi hesabın heraberinde taşıyacağı tehlike - risk - ve gayri muayyenlik payını bir yana bırakalım. [1]. Diğer taraftan da bu kimsenin, bu gelirin tamamını istihlâk etmek mecburiyetinde bulunduğunu farzedelim. Bu zat gelirini, ondan azami (maximum) istifadeyi elde edebilecek şekilde, zaman içinde bir tevzie tabi tutacaktır. Bunun sonunda da bir ihtiyat kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Gossen ve ondan sonra da Menger ve Walras istihlâk masraflarının kendi içinde çeşitli istihlâkler arasında, iktisadi olarak, ve her tatmin sınıfına (= ordre de satisfaction) tahsis edilen son frank veya meteliğin eşit bir tatmin sağlamasını temin edecek şekilde, bir tevzie uğradıklarını ispat etmişlerdir.

İktisadın istihlâk teorisine olan yegâne feyizli katkısını teşkil eden bu prensipi yeni baştan açıklamanın yeri herhalde burası değildir.

Yalnız bu prensibin şu mânada bir tashihe ve tamamlanmağa muhtaç olduğunu kaydedelim; tevzi edilecek gelir sadece çeşitli tatmin sınıfları arasında tevzie uğrıyacak değildir. Bu tatminler ekseriya devrî (= périodique) ve tekrar başgösteren (= récurrent) ihtiyatlara uygulandığından gelirin bir de zaman içinde tevzie tâbi tutulması icabeden. Bundan da, âzamî (= maximum) tatminin elde edilebilmesi için, gelirin zaman içindeki tevziine, çeşitli tatmin sınıfları arasındaki tevziin de inzımam ettiği, daha doğrusu, ikisinin birden yapıldığı neticesi çıkar.

Gelirin zaman içindeki bu tevzii genel olarak şu şekilde yapılmaktadır:

Gelirimizi zihnen az çok muntazam zaman fasıllarına (Hafta, ay, yıl gibi) bölüyor ve bunlardan her birine, tatmin etmek mecburiyetinde kalacağımızı tahmin ettiğimiz ihtiyaç nispetinde bir gelir parçasını peşinen tahsis ediyoruz. Meseleyi basitleştirmek için zihnen ayırdığımız zaman fasıllarıyla gelir bölümlerinin aynı tarihlerde sona erdiklerini farzedecek olursak, iki çeşit ihtiyatla karşılaşıldığına şahit oluruz.

1° — Bir kısım ihtiyarlara her devrenin içinde raslamaktayız. Paralarının faizini her üç ayda bir tahsil eden rantiye, eline geçen parayı bu üç aylık devrenin tamamına tevzi eder; Mahsulünden beklediği geliri bir hamlede eline geçiren çiftçi, bu gelirden yapacağı masrafları, bütün yıla tevzi eder. Bir işçinin karısı, kocasının Cumartesi günleri aldığı haftalık ücretten yapacağı masrafları, yedi güne tevzi eder ve ilâ... ve ilâ...

2° — Diğer bir kısım ihtiyatlara ise devrelerin içerlerinde raslamaktayız. Hepimiz vakit vakit zahur eden masraflar için (yıllık kira, ev eşyasının yenilenmesi, elbise yapılması ve ilâ.. gibi) ve hattâ yalnız bir kere yapılan masraflar için (çocukların tahsili veya kızlara drahuma verilmesi, hastalık masrafları ve ilâ... gibi) ihtiyata

[1] İktisadi hesaplarımız değişen şartlarla birlikte, mütemadi bir tashihe tâbi tutulmaktadırlar. Bir mesele üzerinde iktisadi olarak düşünebilmek için, ve bunun mümkün olabilmesi için, âdeta, herhangi bir an hakkındaki görüşlerimizin değişmez olduğunu, âdeta donduğunu farzetmek zorundayız.

para ayırırız. Basitleştirilmiş bir hipotez olarak alınacak her zaman aynı ve muntazam bir gelirden (haftalık, aylık veya yıllık) bu çeşit istinai masraflar, ancak ilk günden itibaren ele geçecek meblâğlar üzerinden ayrılacak ihtiyatlarla karşılanabilir. Bu da, ileride gelirden daha çok ıstırap verecek büyük çıkarmalar yapmaktan kurtulmak için, hali hazır istihlâkinin azaltılmasını icabettirir. Hele ihtiyarlık, sakatlık ve ilâ... gibi sebeplerle gelirin istikbalde azalacağı kabul edilecek olursa buna daha şiddetle ihtiyaç vardır. Bu işi yapan kimsenin bundan elde edeceği aşikâr faide, bugün bazı masraflarını kısmak suretiyle, Hazreti Yusuf'un tâbir ettiği meşhur rüyadaki zayıf inekler devresi için, ihtiyatlar yapmaktır. Aksi halde bu yıllardaki geliri, hattâ en zaruri ihtiyaçlarını bile, belki de kaşılıyamiyacaktır.

Hattâ Montemartini'nin yaptığı gibi, Menger'in yapılması ve anlaşılması son derece kolay tabloları sayesinde, veya Landry'nin cebri işaretlerle yaptığı izah yoluna giderek hipotezleri çoğaltmak ve hem âlâka çekici hem faydalı bir geleceği görenek tedbir alma akayidi (Casuistique) meydana getirmek bile mümkündür. Biz burada bunun prensibini kaydetmekle yetineceğiz: İnsan, sadece, *aynı miktar paranın, harcadığı zamana göre eşit bir tatmin sağlamaması dolayısıyledir ki*, bir kısım nakdî geliri ihtiyata ayırır. İhtiyata ayırma; mükâfatını, mucip sebebinin, yapılmasındaki maksadı, aynı miktardaki paranın filân zamanda değil de falan zamanda harcanmasıyla sağlayacağı daha büyük tatminde bulur. Demek oluyor ki ihtiyat-tasarruf her türlü faiz alma arzusunun dışında olarak meydana gelmektedir. İhtiyat-tasarrufun yapılmasının sebebi, sadece, bir masrafın icrasının zaman içinde ileriye bırakmaşak ve gelirimizin hepsini bugün sarfetseydik bundan nasıl bir tatmin duyacak idiysek tasarrufun yapılmasının bize bu tatminden daha ehven bir mahrumiyet yüklemiş olmasıdır.

Geçerken bu "hédonistique" (= zevkiyeci) karinelerle, *gelecekle hali prensip itibariyle müsavi bir şekilde sokuğumuza da* işaret edelim. Bu iş için, Böhm-Bawerk'in meşhur olmuş bir teorisinde yaptığı gibi bugünkü ihtiyaçlarla gelecek ihtiyaçların ayrı takdirlerle ve tahminlere yer verdikleri hipotezini hareket noktası olarak almağa, hiç de zaruret yoktur. Gerçekten, bilfarz her iki yılda bir istihlâk etmek üzere toptan (20.000) franklık bir gelire sahip olan bir kimse, eğer ihtiyaçlarını her iki yılda birbirine eşit olarak kabul edecek olursak, büyük bir ihtimalle bu geliri, iki eşit parçaya bölecek ve bu parçaları bu iki yılın her birine ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tahsis edecektir.

Eğer mevzuubahis kimse genç ise belki de ilk yıl ikinci yıldan biraz daha fazla masraf edecektir. Yok eğer yaşlı ise, tersine olarak, mübalâğalı ihtiyat (= prévoyance) endişesiyle, ve geleceğe olan itimsatsızlığından, muhtemelen, aksini yapmağa temayül edecektir.

Ferdî hattı hareketlerdeki bu değişiklikler meselenin ruhuna temas etmemektedir. Irving Fisher'in parlak bir şekilde açıkladığı üzere önemli olan nokta, gelir sahibinin az veya çok olan *ihtiyaçları gözönünde tutulmak ve ona nispet edilme şartıyla*, istihlâk edeceği gelirin *şekli*, azlığı veya çokluğu hakkındaki tahmin ve düşünceleridir.

Bu müşahadededen önemli bir netice çıkmaktadır: İhtiyat-tasarrufu - bu cihet ihtiyat - tasarrufun yalnız kabili istihlâk gelir üzerinden yapılanı için değil fakat her çeşidi için vakidir - borç olarak veren kimse için, daha aşağıya inemeyeceği bir asgari faiz haddi yoktur. Elverirki borç olarak verdiği ihtiyat-tasarrufu, ya istediği anda, veya, bu parayı ayırdığı işin vadesi hulûl ettiği zaman elinin altında bulundurabilsin, yahut da, bir kelime, ile borç olarak verildiği zaman dahi, bu tasarruf hangi maksatla yapılmış ise o maksat tahakkuk ettiği takdirde paranın emre âmade durumda bulunması, kâfidir. Bu

şartlar tahakkuk ettiği takdirde tasarruf erbabı bir hayli aşağı bir faiz haddiyle yetinebilir. Zira parası için aldığı bu kira, tasarrufun yapılmasiyle sağladığı faydaya eklenmiş *katmerli bir faydadır*. Bazı kredi müesseselerine her an çekilebilmek kaydıyla para yatırımlar gülünç sayılacak bir faizle yetinirler. Hattâ paralarını Merkez Bankaları gibi yerlere yatırımlarsa bunun karşılığında faiz bile istemezler. Diğer yandan da, kısa vadeli tasarruflar için verilen faiz haddinin de, paranın *istenildiği anda veya mucyyen vadeler sonunda* çekilebilmesine göre değişen miktarlar üzerinden tesbit edildiğini görüyoruz. Nitekim her türlü müsait şartları haiz bir ticari senedin iskontosu, parayı veren kimse senedi istediği anda paraya çevirebileceğini bildiğinden, daha elverişli nispetler üzerinden yapılmaktadır. Nitekim, ihtiyat tasarrufun kira bedeli de, paranın erken veya geç istenmesi karşılığı olarak ödenen prim dışında, münhasıran borç alan kimsenin ihtiyaçlarına göre iner veya çıkar. Bu ihtiyaçlar da vadenin uzunluğuna veya kısalığına göre büyük değişimlere mâruz kalır. İşte kısa vadeli paranın kira bedelinin bazan aşırı hadlere çıkması (Newyork'da 1919 yılının aralık ayında "günlük paranın" faizi % 3 idi) bazan da hiç mesabesine inmesi (% 1 veya 2 ye kolayca düşer) bundan ötürüdür. Bu nispetler, yaratıcı tasarruf faizinin muntazam ve az mütehavvil - stable - durumu ile tezat halindedir. [1]

Zaten söylenmesi gereken tek şey bu kaldı. Şimdi de bundan bahsedebiliriz. İhtiyat-tasarruf, karşılığında, bir nakdî kira belireceği ihtimali gözönünde tutulmadan meydana geldiği halde, tersine olarak, yaratıcı-tasarrufun doğması için, faizin çekici görünüşü şarttır.

Yukarda yaratıcı tasarrufu bir sâfî gelir temini veya teşkili için yapılan tasarruf olarak tarif etmiş bulunduğumuza göre bu formül aynı şeyin ayrı kelimelerle tekrarı gibi gelebilir. Fakat burada yapmak istediğimiz şey ne tarif, ne de tasnif değildir. Şu anda bahis konusu etmek istediğimiz şey bu tasarrufun psikolojik menşedir. Ve bize, faizin her fert için arzettiği cazibeye ihtiyaç duyulmaksızın, içtimai istihsalin kudretini çoğaltacak bir tasarrufun vücut bulabileceğine inanan doktrinlerin aksine olarak, tasarruf erbabı için bir sâfî gelir elde etmek imkânı bulunmayınca tasarrufun "son-tané" olarak doğmuyacağını göstermek istiyoruz. Aksini zorla belki yaptırabiliriz. Fakat serbest olarak hiçbir zaman. İktisadi politikanın dışardan zorlama ile içerden serbest karar alma arasında birini tercihe mecbur olacağı sayısız durumlardan bir tanesi de budur.

Kabili istihlâk bir sâfî gelirden, tasarrufa bir şey ayırmanın, kaynağını, herhangi bir gelirden faydalanan bir kimseye ve meselâ A ya ihtiyaçlarının silsilesi ve gelirini en son harcayacağı tarihin önceden bilindiği farzedilmek şartıyla, gelirinden bugün ve yarın elde edilecek âzami tatmini sağlayacak "hédonistique" birtakım hesaplardan aldığına yukarda işaret etmiştik. Gelirin, hakikatta her an yenilenmekte olan, *azarını tatmini sağlayacak tevziinin yapıldığını farzedelim*. B adında borç para arıyan bir kimse çıkıyor. Ve A ya gelirini yeni baştan tevzie tabi tutmasını teklif ediyor. Teklifi şudur: A yapılıma zamanı gelmiş veya gelecek bir istihlâki şimdilik bırakacak ve ileride alacağı bir parayı bu istihlâkin yerine yerine koyacaktır. Bilfarz A'nın ilk yaptığı hesaba göre, 1920 yılı 1 Ocakından itibaren alıp istihlâkine başlayacağı 1000 frangı varsa, B'nin teklifinden sonra yapacağı tertipde bu parayı 1 marta kadar B ye ödünç verecek-

[1] Bir pazarda faiz bir kere yer aldıktan sonra, tabiatıyla, daha fazla faiz elde edebilme keyfiyeti de, kendiliğinden meydana gelen ihtiyat-tasarruf üzerinde, ve hususiyile borç olarak verilen ihtiyat-tasarruf üzerinde, tesir icra etmekten geri kalmaz. Bu karşılıklı tesirlerin meydana getirdiği karışık durumu izahla yerimiz müsait değildir.

tır. Gelirin bu yeni tevzii - başlarken kabul ettiğimiz hipoteze göre - A için sadece zararlı olacaktır. Eğer böyle yapmak kendisi için daha kârlı olsaydı 1 ocakta eline geçecek 1000 frangı 1 marta kadar ihtiyata ayırmağa bizzat kendisi karar vermek suretiyle bu işi kendiliğinden yapiverirdi. Bu hale göre onu bu değişikliği yapmağa razı etmeğe (A sırf iktisadî sebeplerin tesiriyle hareket ettiği müddetçe), imkân yoktur. Zira istihlâkinin bu yeni tevzii hiçbir zaman diğerindeki âzamî tatmin noktasına ulaşamayacaktır. Şüphesiz ki dostluk için, lûtf yoluyla, iyilik olsun diye veya gösteriş için bunu yapabilir. Fakat bu takdirde yaptığı fedakârlık iktisadî bir sebebe dayanmaktadır. Bu 1000 franga hiçbir şey almadan iki ay müddetle borç vermek iktisadî olmıyan bir hareket yapmaktadır.

Bununla beraber B nin elinde A yı bu fedakârlığı yapmağa razı edecek bir vasıta - yalnız bir tek - vardır. Bu vasıta şudur: A ya bir karşılık vermek, bu da olsa olsa martta ona daha fazla bir para ödemek şeklinde olabilir. A da bu işi yapmamış olsaydı top yekûn istihsalinin varacağı haddi bu sayede artırmış olacaktır.

Bu iki nakdî gelir arasındaki mübadele (gerçekten de burada yapılan iş bir mübadeleyi andırmaktadır) nakdî gelirlerden biri diğerinden farklılık arzettiği takdirde bir mâna ifade edecektir. İmdi, bu iki gelir birbirinden ancak iki şekilde farklı olabilir:

1 — Ya kabili istihlâk hale geldikleri tarihler itibarıyla ,

2 — Yahut da baliğleri ile. [1].

Kabul ettiğimiz hipoteze göre istihlâkin daha ileriye alınmak suretiyle tehiri A için zararlıdır. Zira aksi takdirde, gerekli meblâğı ihtiyata koymak suretiyle bu işi bizzat kendisi yapardı. Halbuki yapmamıştır. İki imkândan birincisi bu sebeple ortadan kalkınca A yı bu işi yapmağa razı etmek için tek bir çare kalıyor demektir: Kendisine borç almandan fazla bir meblâğı ödemeği teklif etmek. Bu iki meblâğ arasındaki fark da faizi veya tasarruf edilmiş paraların kirasını teşkil eder. Demek oluyor ki bu, yaratıcı-tasarrufun rasyonel olarak vücut bulamayacağı hal ve şarttır. Fakat makinenin harekete gelebilmesi için de zaruri bir sebeptir. Faizin nispeti (haddi) telâfi edilecek zararın ehemmiyeti ile değişecektir.

Yukardaki misalde sadece bir gelirin istihlâk zamanının geriye atıldığını farzettik. İstihlâkteki bu gerileme, ihtiyat-tasarruf diyemeyeceğimiz, fakat kesin yaratıcı-tasarruf da sayılmıyan bir geçici tasarruf mekanizmasını harekete getirmektedir. İstihlâkin ilelebet tehir edilmesi halinde, yani istihlâkten kesin olarak vazgeçilme halinde ise - ki yaratıcı-tasarrufun ve sâfi gelirin normal karakteri işte budur - faizin psikolojik bakımdan zaruriliği daha çok tabii bir vaziyet alır.

Yeni bir gelir kaynağı meydana getiren yaratıcı-tasarruf, herhangi bir gelirin istihlâkinden devamlı olarak vazgeçilmesi şeklinde meydana gelmektedir. Bu devamlı vazgeçmeyi de, durmadan yenilenen bir faiz veya sâfi gelirin çekici görünüşü sağlamaktadır. Bu durum karşısında tasarruf erbabının aklına gelebilen ve arasında bir tercih yapma mevkiinde kalacağı ihtimaller herhangi bir tarihte eline geçecek mahdût miktardaki bir gelirin *istihlâki* ile, muahher tarihlerde eline geçireceği devamlı bir kabili istihlâk sâfi gelirden birini seçmektir. [2].

[1] Bu farklılık gelirin istihlâk edileceği yerlerin ayrılığından da ileri gelebilir. Burada üzerinde durmayacağımız kambiyo olaylarını işte bu yer ayrılığı doğurmaktadır.

[2] Tasarruf erbabının karşılaşacağı ve birisini seçmek durumunda kalacağı aşağıdaki vaziyetlerin birbirinin aynı şeyler olduklarını söylemeğe bilmem lüzum var mı? Meselâ: “Derhal istihlâki mümkün muayyen bir meblâğ” ile daimî bir nakdî gelir; yahut: “derhal istihlâki mümkün muayyen bir meblâğ ile aynı meblâğı arada alınacak faizlerle

Bu suretle ortaya çıkan ihtimaller, seçimi basitleştirmekte ve şartlarını da tâyin etmektedir. Ne kadar cılız olursa olsun ebedî bir nakdî gelir muayyen ve mahdut olan bir meblâğdan daha üstündür. Diğer taraftan da tasarruf erbabının, karşılıklarına çıkan çeşitli sâfi gelirler arasından birini seçebilmesi, ancak bunların hepsini müşterek bir tipe irca etmesiyle mümkün olabilir. Fakat hayat bize, hakikaten ebedî olan hiçbir gelir sunmamaktadır. O bize, geliri ancak otuz yıl sonra alınabilecek orman yetiştirmek gibi, yeni bir şimendifer hattı yapmak, yeni bir fabrika kurmak, bir kısım toprağı ekilebilir hale sokmak, ve daha bunlara benzer birçokları gibi, nakdî gelirinin akımı, işin büyüklüğüne ve küçüklüğüne göre, veya bu nakdî gelirin belireceği zaman itibarıyla, yahutta devriliği (= périodicité) bakımından ve ilâ... değişiklik arzeden süresi mahdut gelirler sunmaktadır. Bu gelirlerden her biri de kesafeti ve şekli çok değişik yeni gelirler doğurmaktadırlar. Bunları birbirleriyle kıyaslanı hale sokmak için (bunlar arasından birini seçebilmek için bu mukayesenin yapılması zaruridir) bunların hepsini ebedî gelir şeklinde müşterek bir tipe irca etmekteyiz. Herhangi bir gelirin, muayyen bir faiz hakkı üzerinden bugünkü sermaye değeri tahmin edildiği zaman neticede bulunan şey işte bu müşterek ölçüdür. [1]. Teorik bir kavram olan ebedî sâf gelirin bir realite haline gelebilmesi için bundan faydalanan kimsenin, ilk defa tasarrufun doğurmuş olduğu gelir kaynağının mütemadiyen yenilenmekte olduğunu tasarlaması kâfi gelir.

Görülüyor ki bir sâfi gelirin varlığı, yaratıcı tasarrufun ayrılmaz bir şartıdır. Halbuki aynı masrafın muahhar bir tarihte yapılmasının daha faydalı görülmesi ihtiyat-tasarrufun yapılması için kâfi bir sebeptir. (Masrafın yapılmasının geriye bırakılışı meselâ aynı yiyecek maddelerinin ileride daha ucuza satılmasından, veya önceden ele geçirilmesine imkân olmıyan bazı yiyecek maddeleri tedarikinin ileride mümkün olmasından yahut da ihtiyaçların ileride daha âcil bir hal almasından ve ilâ... ileriye gelebilir).

Tersine olarak insan istihlâki mümkün bir meblâğdan, ancak ileride daha üstün bir meblâğ elde edebileceğini umduğu takdirde, kesin olarak vazgeçebilir. Bir istihlâkten kısa bir zaman için vazgeçtikten sonra bu işi yapan kimse, bunu ve bundan sonra yapacağı ihtiyatları faydalı bulursa, ortaya yukardakine benzer bir durum çıkar.

Tasarrufun ruhî mekanizmasını işte biz böyle görmekteyiz. Geriye, *muayyen* bir tasarrufu harekete getirmek için zaruri, ek nakdî gelirin ne olduğunu, yukardaki hallerden herbirinde bugünkü veya müstakbel bir gelirin tercih edilebilmesi için, hangi faiz haddinin verilmesi icap ettiğini araştırmak kalıyor. Burada, muhtemel çeşitli hipotezler üzerinde tartışabilmek ve herhalde faydalı olacak bazı tahliller yapmak için "Menger'in tablosunun" kullanılmasına zaruret vardır. Biz, yerin müsaadesizliği dolayısıyla, aşağıdaki noktalara işaret etmekle iktifa edeceğiz:

çoğalmış olarak bilâhère elde etmek" gibi. Hakikatte, benim devlete ebedî (pérpetuelle) borç şeklinde 100 frank vermeliğim ile bu 100 frangi %5 den ve 30 yıl sonra ödenmek üzere bir şimendifer şirketinin tahvilâtına (= obligation) yatırmam arasında, psikolojik terazinin iki kefesine konulan ağırlıklar birbirinin aynı olduğundan, hiçbir fark yoktur. Birincisinde tercih hemen istihlâki mümkün 100 frank ile ilânihaye alınacak 5 frank arasındadır. İkincisinde ise tasarruf erbabı, derhal istihlâki mümkün 100 frank ile 30 yıl müddetle alınacak 5 frank ayrıca bu 30 yıl sonunda ele geçecek 100 frankdan birini seçmek durumundadır.

[1] Parayı yatırabileceğimiz yerlerden hangisini intihap edeceğimiz meselesiyle, çeşitli gelirlerin birbiriyle kıyaslanabilecek hale gelmesi için başvurulacak vasıtalar hakkında, İrving Fisher'in kitabının büyük takdirlere lâyık bölümleri okunabilir.

Tasarruf (Yargıtıcı-tasarruf mânasına) sabit gelirlerden ziyade ek gelirlerden daha kolay yapılır. *Vazgeçme-tasarrufu* (= épargne-renoncement) büsbütün çıkarma tasarruftan (= épargne-retranchement) daha kolaydır. Bugünkü ilâve bir tatmini müstakbel bir ilâve gelirlle değiştirmek nispeten kolaydır. Halbuki alışılmış bir şeyin tatmininden, ilerde daha fazla tatmin edileceği ümidiyle vazgeçmek çok güçtür. O halde, şartlarda bir değişiklik olmadığı takdirde, sabit (= Stationnaire) bir gelirden ise artmakta olan bir gelirden daha az faiz vermek suretiyle tasarruf yapılabilir. Diğer taraftan bugün ele geçen gelir ne kadar bol ise hali hazırda tatmin edilmemiş arzuların sayısı ve kesafeti daha az olur. Ve binaenaleyh bugünkü gelirin bir bölümünden müstakbel bir gelir için o nispette kolaylıkla vazgeçilir. Tersine olarak bugünkü gelir ne kadar az olursa, müstakbel gelirin, tasarrufun yapılması için zaruri vazgeçme duygusunu harekete getirebilmesi için, o nispette büyük olması beklenir.

İşaret olunan bu noktaların tatbikattaki değeri kolaylıkla görünebilir: Tasarrufda bulunmak fakir için zengine nazaran pek çok daha güçtür. Keza sabit gelirlî kimselerden ise artar gelirlî kimselerin tasarrufda bulunmaları çok daha kolaydır. Fakir kimselerin halen tatmini icabeden ihtiyaçlarının baskısı o kadar fazladır ki, onu bundan vazgeçirmeğe razı edebilmek için kendisine gelecekte çok mühim kazanç ümitleri vermek icabeder. Fakirlerin daha ziyade büyük kazançlar vadeden piyangolar, atkoşuları ve ilâ... gibi şeylere temayül etmelerinin sebebi işte budur. Hattâ daha ileri giderek, yaratıcı tasarruf fakir kimsenin yapacağı iş değildir diyebiliriz. Fakir için ehemmiyetli sayılan nokta - yukarda rasyonel bir istihlâkin kendisi için muhtemel olarak daha çok önem taşıdığına işaret etmiştik - ilâve bir sâfi gelirin yaratılmasından ziyade, ilâve bir *emniyetin* yaratılmasıdır. Bunu da ona sigorta temin edebilir. Hal böyle olunca, Colson'un da pek yerinde olarak söylediği gibi, sigorta bir tasarruf değildir.

*

* *

Tasarrufun psikolojik tahlilinin, ne sosyal hayatta onun mekanizmasına bağlı çeşitli "concret" hâdiselerinin izahı bakımından, ne de tasarruf müessesesi hakkında rasyonel bir iktisat politikası vücuda getirilmesi bakımından, ehemmiyetsiz sayılmıyacağını açıklamış olduğumuzu ümit ediyoruz. İktisat ilminin, genel tasarruf teorisini, bir fikir oyunu ameliyesi sayıp da kadro dışı bırakmamasının ve ona ayrı bir yer verişinin sebebi de işte budur.